

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Παγκόσμιες Προκλήσεις και Συστήματα Αναλύσεων»

Απεικόνιση και ανάλυση ισορροπίας ισχύος μεταξύ Ελλάδας- Τουρκίας

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Σπύρος Β. Ξένος

Τριμελής επιτροπή:

Επίκουρος Καθηγητής Ε. Φακιολάς

Επίκουρος Καθηγητής Ν. Ραχανιώτης

Αναπληρωτής καθηγητής Ν-Σ. Κουτσούκης

Τελική έκδοση

Κόρινθος, 2016

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE

SCHOOL OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL RELATIONS

Master of Arts in
«Global Risks and Analytics»

**Visualization and analysis of the balance of power between Greece
and Turkey**

Master's Dissertation

Spyros V. **Xenos**

Supervisors:

Assistant Professor E. Fakiolas

Assistant Professor N. Rachaniotis

Associate Professor N-S. Koutsoukis

Final version

Corinth, 2016

Φύλλο Αξιολόγησης

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Απεικόνιση και ανάλυση της ισορροπίας ισχύος μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας» του Σπύρου Β. Ξένου αξιολογήθηκε από την τριμελή επιτροπή, τόσο ως προς την ποιότητα του κειμένου, όσο και ως προς την ποιότητα της προφορικής παρουσίασης και υπεράσπισης της διπλωματικής εργασίας ενώπιον ακροατηρίου.

Η διαδικασία αξιολόγησης της διπλωματικής εργασίας ολοκληρώθηκε την 03 Νοεμβρίου 2016 με γενική επίδοση

- Καλώς
- Λίαν Καλώς
- Άριστα

Τα μέλη της τριμελούς επιτροπής:

1. Επίκουρος Καθηγητής Ε. Φακιολάς
2. Επίκουρος Καθηγητής Ν. Ραχανιώτης
3. Αναπληρωτής καθηγητής Ν-Σ. Κουτσούκης

Visualization and analysis of the power balance between Greece and Turkey

Abstract

This thesis examines the existence or not of the balance of power between Greece and Turkey. The period under consideration of the strength of the two countries, namely its economic and military dimension, is from 2009 to 2015. First the terms power and power balance, Gross Domestic Product and the GDP real growth, then the numeric data of GDP, the GDP growth rates and the Military Expenditures in the two countries are presented. Subsequently figures of the military resources available to the armed forces of the two countries, including military personnel, are detailed, and comments on the ratio obtained based on international military standards, taking into account the international and regional environment of the two countries, are provided. A small-scale statistical analysis of the correlations that arise between the above and the annual violations and breaches of Greek territory from Turkey is conducted. The thesis concludes the existence of power balance between the two countries, subject to the actual availability of resources and the preservation of existing ratios it highlights concerns about the recent developments in the region and the effects they may have on the existing balance of power.

Keywords:

Balance of Power

Greece and Turkey

Military expenditures

Correlation

Violations and breaches

Απεικόνιση και ανάλυση της ισορροπίας ισχύος μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την ύπαρξη ή μη ισορροπίας ισχύος μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Το χρονικό διάστημα που εξετάζεται η ισχύς των δυο χωρών, και συγκεκριμένα η οικονομική και η στρατιωτική διάστασή της, είναι η περίοδος 2009 έως 2015. Αρχικά αναλύονται οι έννοιες της ισχύος και της ισορροπίας ισχύος καθώς και του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και του Ρυθμού Ανάπτυξης των δυο χωρών. Ακολούθως παρουσιάζονται τα αριθμητικά δεδομένα των ΑΕΠ, του Ρυθμού Ανάπτυξης και των Στρατιωτικών Δαπανών τους. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά τα αριθμητικά στοιχεία των στρατιωτικών μέσων που διαθέτουν οι Ένοπλες Δυνάμεις των δυο χωρών, συμπεριλαμβανομένου του στρατιωτικού προσωπικού, και σχολιάζεται η αναλογία που προκύπτει, βασιζόμενη σε διεθνή στρατιωτικά στάνταρ και λαμβάνοντας υπόψη το διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον των δυο χωρών. Ακολουθεί μια μικρής κλίμακας στατιστική ανάλυση των συσχετίσεων που προκύπτουν μεταξύ των παραπάνω και των ετήσιων παραβιάσεων-παραβάσεων της Ελληνικής επικράτειας από την Τουρκία. Η εργασία ολοκληρώνεται συμπεραίνοντας την ύπαρξη ισορροπίας ισχύος μεταξύ των δύο χωρών, με την επιφύλαξη της πραγματικής διαθεσιμότητας των μέσων και της διατήρησης των υπάρχουσών αναλογιών και τονίζεται η ανησυχία για τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή και τις επιδράσεις που μπορεί να έχουν στην υπάρχουσα ισορροπία ισχύος.

Όροι κλειδιά:

Ισορροπία Ισχύος

Ελλάδα-Τουρκία

Στρατιωτικές Δαπάνες

Συσχέτιση

Παραβάσεις-Παραβιάσεις

Αφιερωμένο στην υπέροχη κορούλα μου

Ηλέκτρα

Ευχαριστίες

Κρίνω απαραίτητο να ευχαριστήσω τους:

Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων της Σχολής Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, κ. Ευστάθιο Φακιολά, για την καθοδήγηση και την ακαδημαϊκή βοήθεια ώστε να περατωθεί η παρούσα διπλωματική εργασία.

Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικών της Σχολής Κοινωνικών, Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, κ. Νικόλαο Ραχανιώτη, για τη βοήθεια και καθοδήγηση του στη στατιστική ανάλυση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Περιεχόμενα

Abstract	I
Περίληψη	II
Ευχαριστίες	IV
Περιεχόμενα.....	V
Κατάλογος Πινάκων	VII
Κατάλογος Γραφημάτων	IX
1. Εισαγωγή	1
2. Ισχύς και Ισορροπία Ισχύος.....	3
2.1 Εισαγωγή	3
2.2 Τι είναι η ισχύς;	3
2.3 Ισορροπία Ισχύος.....	4
2.4 Εξεταζόμενες Διαστάσεις της Ισχύος	6
3. Χαρτογράφηση της Ισορροπίας Ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας	8
3.1 Εισαγωγή	8
3.2 Οικονομική Διάσταση	8
3.2.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	8
3.2.2 Στρατιωτικές Δαπάνες.....	10
3.3 Στρατιωτική Διάσταση	12
3.3.1 Εισαγωγή.....	12
3.3.2 Στρατιωτική Ισχύς στη Ξηρά	12
3.3.4 Στρατιωτική Ισχύς στον Αέρα.....	26
3.3.5 Απαραίτητες Επισημάνσεις.....	32
4. Στατιστική Ανάλυση των Τουρκικών παραβιάσεων-παραβάσεων	35

4.1 Εισαγωγή	35
4.2 Ανάλυση Στατιστικών ευρημάτων	38
4.2.1 Παραβιάσεις Εθνικών Χωρικών Υδάτων	40
4.2.2 Παραβιάσεις Κανονισμού Εναέριας Κυκλοφορίας (ICAO)	42
4.2.3 Παραβιάσεις Εθνικού Εναέριου Χώρου	44
4.2.4 Επισημάνσεις	46
5. Συμπεράσματα	49
Κατάλογος Πηγών	52

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3-1. ΑΕΠ και Ρυθμός Ανάπτυξης Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια).....	9
Πίνακας 3-2. Στρατιωτικές Δαπάνες Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015.....	11
Πίνακας 3-3. Στρατιωτικό Προσωπικό.....	13
Πίνακας 3-4. Άρματα Μάχης.....	14
Πίνακας 3-5. Ελικόπτερα.....	15
Πίνακας 3-6. Θωρακισμένα Τροχοφόρα Αναγνώρισης	16
Πίνακας 3-7. Τεθωρακισμένα Οχήματα Μάχης	16
Πίνακας 3-8. Τεθωρακισμένα Οχήματα Μεταφοράς Προσωπικού	17
Πίνακας 3-9. Πυροβολικό.....	18
Πίνακας 3-10. Προσωπικό Πολεμικού Ναυτικού	20
Πίνακας 3-11. Υποβρύχια.....	21
Πίνακας 3-12. Κύρια Μαχητικά Επιφανείας	22
Πίνακας 3-13. Περιπολικά και Παράκτια Πολεμικά Πλοία	23
Πίνακας 3-14. Αποβατικά Πλοία.....	24
Πίνακας 3-15. Πλοία Διοικητικής Υποστήριξης	24
Πίνακας 3-16. Πλοία Ναρκοπολέμου-Ναρκοθηρευτικά	25
Πίνακας 3-17. Ναυτική Αεροπορία	25
Πίνακας 3-18. Προσωπικό Πολεμικής Αεροπορίας	27
Πίνακας 3-19. Μαχητικά Αεροσκάφη	28
Πίνακας 3-20. Αεροσκάφη Ιπτάμενου Ανεφοδιασμού.....	29

Πίνακας 3-21. Αεροσκάφη Έγκαιρης Προειδοποίησης	29
Πίνακας 3-22. Μεταφορικά Αεροσκάφη	30
Πίνακας 3-23. Ελικόπτερα Πολεμικής Αεροπορίας	31
Πίνακας 3-24. Αεροπορική Άμυνα	31
Πίνακας 3-25. Ενδεικτικοί Συντελεστές Ισοδυναμίας Οπλικών Συστημάτων	33
Πίνακας 3-26. Ιστορικά Ενδεικτικές Ελάχιστες Αναλογίες	34
Πίνακας 4-1. Δεδομένα Στατιστικής Ανάλυσης	39
Πίνακας 4-2. Συντελεστές Συσχέτισης	40

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 3-1. Απεικόνιση ΑΕΠ Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)...	9
Γράφημα 3-2. Απεικόνιση Ρυθμού Ανάπτυξης Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015	10
Γράφημα 3-3. Απεικόνιση Στρατιωτικών Δαπανών Ελλάδας Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)	11
Γράφημα 3-4. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στο Στρατό Ξηράς Τουρκίας και Ελλάδας	12
Γράφημα 3-5. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στο Πολεμικό Ναυτικό Τουρκίας και Ελλάδας	19
Γράφημα 3-6. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στη Πολεμική Αεροπορία Ελλάδας και Τουρκίας	26
Γράφημα 4-1. Γράφημα των Τουρκικών Παραβάσεων-Παραβιάσεων κατά τα έτη 2009-2015 .	38
Γράφημα 4-2. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ.....	41
Γράφημα 4-3. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό	41
Γράφημα 4-4. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες	42
Γράφημα 4-5. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ.....	43
Γράφημα 4-6. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό	43
Γράφημα 4-7. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες.....	44
Γράφημα 4-8. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ.....	45
Γράφημα 4-9. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό	45

Γράφημα 4-10. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες.....	46
Γράφημα 4-11. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβιάσεων ΕΧΥ	47
Γράφημα 4-12. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβιάσεων ΕΕΧ.....	47
Γράφημα 4-13. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβιάσεων ΚΕΚ	48

1.Εισαγωγή

Η ιστορική εχθρότητα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι αδιαμφισβήτητη. Το δίπολο αυτό έχει αποτελέσει θέμα μελέτης χιλιάδων αναλυτών. Η μελέτη της ισχύος των δυο αυτών χωρών και της ύπαρξης ή μη «ισορροπίας ισχύος» μεταξύ τους αποτελεί πρόκληση για κάθε μελετητή. Μέσα από τη μελέτη, τη καταγραφή και την ανάλυση επιλεγμένων δεδομένων ισχύος της Ελλάδας και της Τουρκίας από έγκυρες πηγές, στη παρούσα εργασία θα γίνει προσπάθεια να δοθεί μια ρεαλιστική εικόνα και να καταρριφθεί η επικρατούσα άποψη, κυρίως μη ειδικών, για την άνευ αντιλογίας ανωτερότητα ισχύος της Τουρκίας (www.strategypage.com). Θα καταβληθεί προσπάθεια ώστε να παρουσιασθεί αυτή η σχέση όσο γίνεται αποστασιοποιημένη από την εθνικότητα, τα πιθανά πάθη και την επαγγελματική ιδιότητα του συγγραφέα.

Οι αξιωματούχοι των δυο υπό εξέταση χωρών νιώθουν ότι η χώρα τους απειλείται από την γείτονα. Για την Ελλάδα πιστεύεται ότι η κύρια στρατιωτική απειλή εναντίον της προέρχεται από την τουρκική πλευρά, ενώ η Τουρκία θεωρεί ότι αντιμετωπίζει ταυτόχρονα σοβαρές προκλήσεις από πολλαπλές κατευθύνσεις, όπως την Καυκασία, τη Ρωσία, το Ιράκ και τη Συρία. Θεωρεί ακόμη γεωπολιτικό ανταγωνιστή της το Ιράν και ανησυχεί για το πυραυλικό και πυρηνικό του πρόγραμμα, αλλά και για την εσωτερική της κατάσταση και το Κουρδικό. Σε αντίθεση με την ελληνική πλευρά, η Άγκυρα είναι υποχρεωμένη να αφιερώνει σημαντικούς στρατιωτικούς πόρους για την αντιμετώπιση απειλών και από αυτές τις κατευθύνσεις, μειώνοντας την αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής πίεσης που θα μπορούσε να ασκήσει κατά της Ελλάδος. Αντιστρόφως, επικεντρώνοντας την προσοχή και τις δυνάμεις της προς την Ελλάδα θα έμενε εκτεθειμένη σε αυτές τις προκλήσεις (Αριστοτέλους, 2014).

Σύμφωνα με τη στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας, κεντρικός στόχος είναι η αποτροπή οποιασδήποτε στρατιωτικής απειλής σε συνδυασμό με την πολιτική αποκλιμάκωσης των εντάσεων. Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας, το στρατιωτικό δόγμα της χώρας είναι αποτρεπτικό-αμυντικό, με προσανατολισμό στην αντιμετώπιση κάθε εξωτερικής απειλής. Στόχος της χώρας είναι η αύξηση της επιχειρησιακής ετοιμότητας και ικανότητας των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων για την υλοποίηση μιας αποτελεσματικής αποτρεπτικής πολιτικής, η οποία πρέπει να είναι αξιόπιστη, συνεχής και αμείωτη, αλλά και την επιτυχή αντιμετώπιση οποιωνδήποτε απειλών σε περίπτωση εκδηλώσεως τους (ΥΠΕΘΑ, 2016). Στα τέλη του 2012 η Τουρκία αποφάσισε την αναθεώρηση του Δόγματος της Εθνικής Στρατιωτικής Στρατηγικής [Milli Askeri Stratejik Konsepti (MASK)] της και συγκεκριμένα την επιστροφή στο δόγμα των 2,5 πολέμων από το δόγμα του 1,5 πολέμου. Για τους Τούρκους, τα θέατρα επιχειρήσεων των δύο πολέμων εστιάζονται το πρώτο στη Συρία και το δεύτερο στην Ελλάδα, ενώ το αντίστοιχο δόγμα του μισού πολέμου αφορά στο κουρδικό κίνημα και το PKK (Μηνάγιας, 2012).

Έχοντας ως στόχο να απαντηθεί το ερώτημα της ύπαρξης ή μη ισορροπίας ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αλλά και να αναλυθούν οι ποσοτικές αλλαγές σε μεταβλητές ισχύος την τελευταία επταετία (μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης), θα ακολουθηθούν

τα παρακάτω βήματα: Την εισαγωγή θα ακολουθήσει το δεύτερο κεφάλαιο όπου θα ορισθούν οι έννοιες της ισχύος και της ισορροπίας ισχύος με τη βοήθεια της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, έτσι ώστε να μην υπάρχει αμφισημία για τους ορισμούς αυτών των πολυσήμαντων εννοιών, στους οποίους θα στηριχθεί η παρούσα εργασία. Στο ίδιο κεφάλαιο θα αναφερθούν και οι λοιπές έννοιες των μεταβλητών της ισχύος οι οποίες θα εξεταστούν. Στην συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιασθεί η σημερινή εικόνα των επιλεγμένων μεταβλητών ισχύος των υπό εξέταση χωρών όπως οικονομικές μεταβλητές και στρατιωτικοί εξοπλισμοί καθώς και η εικόνα των στρατιωτικών μέσων που διαθέτουν αυτές, βασισμένη στα τελευταία επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία. Παράλληλα με την παρουσίαση των υφιστάμενων στρατιωτικών μέσων, θα σχολιαστούν επιλεγμένα στοιχεία και χαρακτηριστικά αυτών (δυνατότητες, τεχνολογία κ.λ.π), τα οποία πολλαπλασιάζουν την ισχύ τους και αλλάζουν την εικόνα που λαμβάνεται μελετώντας μόνο τους απόλυτους αριθμούς. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά θα στηρίζονται σε σχετική βιβλιογραφία και αρθρογραφία, καθώς και στρατιωτικούς κανονισμούς και διεθνή στάνταρ. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί μια στατιστική ανάλυση των οικονομικών και στρατιωτικών μεταβλητών σε σχέση με τον αριθμό των ετήσιων παραβάσεων-παραβιάσεων εκ μέρους της Τουρκίας, ώστε να συμβάλει με τα αποτελέσματά της στην πληρέστερη ανάλυση-εξήγηση των αυξανόμενων Τουρκικών παραβάσεων-παραβιάσεων την τελευταία επταετία και τι σημαίνει αυτό σε όρους ισορροπίας ισχύος. Στο τελευταίο και συμπερασματικό κεφάλαιο, συνοψίζοντας τα ευρήματα στα οποία κατέληξε αυτή η εργασία, υπάρχει η πεποίθηση ότι θα έχει απαντηθεί επαρκώς το ερώτημα της ύπαρξης ή μη ισορροπίας ισχύος και θα έχει δοθεί μια ερμηνεία της αυξητικής τάσης των Τουρκικών παραβιάσεων-παραβιάσεων στην Ελλάδα την περίοδο 2009-2015. Η κατάληξη τέλος, σε γενικότερα χρήσιμες παρατηρήσεις, οι οποίες θα αποτελέσουν πηγή περαιτέρω μελλοντικής ανάλυσης, αποτελεί ένα πρόσθετο στόχο της εργασίας.

2. Ισχύς και Ισορροπία Ισχύος

2.1 Εισαγωγή

Η λέξη «ισχύς» επιδέχεται αρκετές ερμηνείες. Ορισμένες από αυτές θα παρατεθούν στη συνέχεια, ξεκαθαρίζοντας την ερμηνεία που θα έχει η λέξη αυτή στην παρούσα εργασία. Τα πράγματα γίνονται αρκετά δυσκολότερα στην έννοια της ισορροπίας ισχύος. Σύμφωνα με τους Kaufman κ.α. (2007) η ορολογία της «ισορροπίας της ισχύος» είναι ιδιαίτερα επιρρεπής σε μια αντίληψη «τεντώματος». Ήταν πάντα ελαστική και ποικίλη σε νόημα, σε τέτοια έκταση που δημιουργούσε τον κίνδυνο της μετατροπής της σε αυτό που ο Βρετανός πολιτικός Richard Cobden είχε επισημάνει σχεδόν δύο αιώνες πριν ως: «μια χίμαιρα: δεν είναι μια πλάνη, ένα λάθος, μια απάτη - είναι ένα απερίγραπτο, ακατανόητο τίποτα» (Kaufman κ.α., 2007, σ. 3).

2.2 Τι είναι η ισχύς;

Το λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας, ορίζει τον όρο «ισχύς» ως: «1. (λόγ.) το μέγεθος της δύναμης που έχει κάποιος: Στρατιωτική / πολιτική ~ μιας χώρας. 2. δύναμη, κύρος: για κάποιον που βρίσκεται σε μια πλεονεκτική θέση από την οποία αντλεί δύναμη, κύρος κτλ. 3. η ιδιότητα ή η ικανότητα εκείνου που μπορεί να επιφέρει ή να παρέχει αυτό για το οποίο και έγινε, εκείνου που εφαρμόζεται: *H ~ του νόμου αρχίζει αμέσως μετά τη δημοσίευσή του.*» (Τριανταφυλλίδη, 1998). Αντίστοιχα στην αγγλική γλώσσα η λέξη «power» εξηγείται στο ηλεκτρονικό λεξικό «Oxford Dictionaries» ως, πρώτον: Η ικανότητα κάποιου να κάνει κάτι ή να ενεργεί με έναν ιδιαίτερο τρόπο και δεύτερον: Η ικανότητα κάποιων να κατευθύνουν ή να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των άλλων ή την πορεία των γεγονότων (Oxford Dictionaries, 2016).

Σύμφωνα με τον Joseph Nye, η «ισχύς είναι η ικανότητα να επηρεάζεις τη συμπεριφορά των άλλων για να επιτυγχάνεις τα αποτελέσματα που θέλεις. Αλλά υπάρχουν αρκετοί τρόποι για να επηρεάσεις τη συμπεριφορά των άλλων. Μπορείς να τους εξαναγκάσεις με απειλές· μπορείς να τους επηρεάσεις με εξαγορές· ή μπορείς να τους γοητεύσεις και να τους διατάξεις να κάνουν αυτό που θέλεις» (Nye, 2005, σ. 28). Διαχωρίζει την ισχύ σε σκληρή και σε ήπια. Σκληρή ισχύ χαρακτηρίζει τη στρατιωτική και οικονομική δύναμη μιας χώρας η οποία υποχρεώνει συχνά τους άλλους να κάνουν αυτό που θέλει, ενώ ήπια ισχύ την δυνατότητα να κάνει μια χώρα τους άλλους να θέλουν τα αποτελέσματα που θέλει· να προσελκύει τον κόσμο αντί να τον εξαναγκάζει. Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη σκληρή ισχύ.

Σύμφωνα με τους Δημήτρη Κόνστα και Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο (2002, σ. 240), στη διεθνή πολιτική η άσκηση της ισχύος ορίζεται ως η ικανότητα ενός κράτους Α να επηρεάσει τη συμπεριφορά ενός κράτους Β, ώστε να επιτύχει το αποτέλεσμα Γ. Η ισχύς αποτελεί ένα μέσο για

την επίτευξη ενός πολιτικού στόχου και όχι στόχο αυτό καθαυτό. Η απλή συσσώρευση χρήματος για παράδειγμα δεν έχει καμία αξία μέχρι να χρησιμοποιηθεί για ορισμένες δραστηριότητες όπως αγορά κατοικίας, μόρφωση, διασκέδαση. Αν μια ισχυρή χώρα ακολουθούσε πολιτική πλήρους απομονωτισμού η ισχύς της θα είχε περιθωριακή αξία. Η αξιολόγηση ενός κράτους ως ισχυρού δε γίνεται με βάση κάποιο άλλο κριτήριο αλλά πάντοτε σε σχέση με ένα άλλο κράτος. Έτσι αν το κράτος Α είναι σε θέση να αναγκάσει το κράτος Β να κάνει το Γ, τότε μπορεί να υποστηριχθεί ότι το κράτος Α είναι ισχυρότερο του κράτους Β, τουλάχιστον σε ένα ορισμένο πεδίο δραστηριοτήτων. Αν αυτό συμβαίνει και σε άλλα πεδία δραστηριοτήτων τότε μπορεί να εξαχθεί το γενικό συμπέρασμα ότι το κράτος Α είναι ισχυρότερο του κράτους Β.

Στην παρούσα εργασία γίνεται αποδεκτός ο ορισμός της ισχύος του Max Weber, όπου ισχύς είναι η ικανότητα ενός δρώντος να επιβάλει τη θέλησή του σε έναν άλλο δρώντα ακόμη και σε περίπτωση αντίστασης του τελευταίου. Το κράτος διακρίνεται από τους λοιπούς πολιτικούς δρώντες από την ικανότητά του να χρησιμοποιεί την στρατιωτική ισχύ (Κώνστας & Αρβανιτόπουλος, 2002, σ. 239).

2.3 Ισορροπία Ισχύος

Η «ισορροπία της ισχύος» είναι ενδεχομένως η παλαιότερη και πιο αντιφατική από όλες τις θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η ισορροπία ισχύος είναι μια «κατάσταση», ή ένας «νόμος» κρατικής συμπεριφοράς, ή τύπος διεθνούς συστήματος, ή ένας «οδηγός» της πολιτικής πράξης. Σύμφωνα με τη πρώτη αντίληψη, ισορροπία της ισχύος σημαίνει πως υπάρχει μια αντικειμενική κατάσταση κατά την οποία τα μέλη του διεθνούς συστήματος είναι ικανοποιημένα και δεν αμφισβητούν την κατανομή της ισχύος ανάμεσα σε αυτά. Η δεύτερη αντίληψη (νόμος) πιστεύει ότι όταν τα μέλη του διεθνούς συστήματος απειλούνται από την άνοδο ενός πιθανού «υπονομευτή της ισορροπίας», που δείχνει ικανός να επιβάλει την ηγεμονία του σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα, θα συμμαχήσουν εναντίον του για να προλάβουν την απειλή. Ως «τύπος» διεθνούς συστήματος, η ισορροπία της ισχύος περιγράφει μια πολυκρατική κοινωνία στα πλαίσια της οποίας όλοι οι σημαντικοί δρώντες προστατεύουν την ταυτότητα, την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία τους, μέσω της εξισορροπητικής διαδικασίας. Σύμφωνα τέλος με την τέταρτη εκδοχή, η ισορροπία ισχύος ως οδηγός πολιτικής συμπεριφοράς υποδεικνύει στους «λογικούς» πολιτικούς την ανάγκη να βρίσκονται σε διαρκή επαγρύπνηση για να σταματήσουν τον ανατροπέα (Κώνστας & Αρβανιτόπουλος, 2002, σ. 37).

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί για την ισορροπία ισχύος ποικίλουν. Ο ίδιος ο όρος προκαλεί εννοιολογική σύγχυση. Ο Ernst Haas επισημαίνει οκτώ διαφορετικές σημασίες του όρου: α. Μία οποιαδήποτε κατανομή ισχύος, β. εξισορρόπηση (equilibrium) ή διαδικασία ισορροπίας, γ. ηγεμονία ή επιδίωξη ηγεμονίας, δ. "σταθερότητα" και ειρήνη στα πλαίσια μίας σύμπραξης ισχύος (concert of power), ε. αστάθεια και πόλεμο, στ. πολιτική ισχύος γενικά, ζ. έναν παγκόσμιο νόμο της ιστορίας και η. ένα σύστημα και έναν οδηγό για τους πολιτικούς (Κουσκουβέλης, 1997, σ. 119).

Ο Ηλίας Κουσκουβέλης (1997, σ. 120) επισημαίνει, ότι οι δύο σημαντικότερες συνέπειες ή φαινόμενα της ισορροπίας ισχύος είναι οι συμμαχίες και ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών. Οι εξοπλισμοί είναι τα μέσα με τα οποία οι συμμαχίες ή τα κράτη επιχειρούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Στην περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα ατομικά όπλα δημιούργησαν μία νέα ισορροπία ισχύος σε διαφορετικό επίπεδο από ότι στο παρελθόν. Η θεωρία της «αμοιβαίας αποτροπής» (mutual deterrence) και της "βέβαιης αμοιβαίας καταστροφής" (Mutual Assured Destruction - MAD) εκφράζουν αυτό ακριβώς το νέο, ανώτερο επίπεδο ισορροπίας ισχύος. Στην περίπτωση αυτή υποστηρίζεται ότι η «εξισορρόπηση» (equilibrium) ή η «σταθερότητα» επιτυγχάνεται όταν και τα δύο μέρη φαίνεται ότι κατέχουν τη στρατηγική ικανότητα να μην αποδεχθούν μία σαφώς ευνοϊκή μεταβολή των συσχετισμών υπέρ του άλλου.

Ισορροπία ισχύος, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Michael Leifer, είναι η σχέση των σχετικών δυνατοτήτων μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών (Leifer, 2005, σ. 153). Αναφέρεται στις στρατιωτικές και οικονομικές δυνατότητες των χωρών. Οποιαδήποτε αλλαγή στις δυνατότητες ενός γειτονικού κράτους μπορεί να έχει ανησυχητικά αποτελέσματα καθώς τα λοιπά κράτη της περιφέρειας μπορεί να αισθανθούν μειονεκτικά και ότι απειλούνται. Η αποτροπή της δημιουργίας ενός περιφερειακού κυρίαρχου κράτους που θα μπορεί να επιβάλει την περιφερειακή τάξη διατηρεί την ισορροπία ισχύος. Ο Emer de Vattel (1714-1767) ορίζει την ισορροπία ισχύος «ως μία κατάσταση όπου καμία δύναμη (κράτος) δεν βρίσκεται σε προεξέχουσα θέση ώστε να μπορεί να επιβάλλει τον νόμο στους άλλους» (Bull, 1977, σ. 101).

Στο λεξιλόγιο των ρεαλιστών ο όρος «ισορροπία ισχύος» περιγράφει όλες εκείνες τις στρατιωτικές και διπλωματικές διεργασίες που αποσκοπούν στη διαφύλαξη και διατήρηση της «καθεστηκυίας τάξης» (*status quo*). Πρώτη φορά εμφανίζεται στο Θουκυδίδη ως προς τα αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου, αν και ο ίδιος δεν χρησιμοποίησε τον όρο αυτό ή κάτι αντίστοιχο. Πρόκειται για την εκτίμηση ότι η τελική αιτία του πολέμου ήταν η αύξηση της δύναμης των Αθηναίων και ο φόβος που προκαλούσε το γεγονός αυτό στη Σπάρτη. Στο άναρχο διεθνές περιβάλλον η ισορροπία ισχύος νοείται για τους οπαδούς της θεωρίας του ρεαλισμού ως η απουσία μιας κυρίαρχης στρατιωτικής δύναμης στο διεθνές σύστημα. Κάθε φορά που κάποιο κράτος αποκτά ιδιαίτερη ισχύ και είναι σε θέση να ασκήσει επιρροή σε τρίτα κράτη, απειλώντας έτσι την ασφάλεια και επιβίωση άλλων ισχυρών κρατών, αυτά θα δημιουργήσουν αμυντικές συμμαχίες προκειμένου να επαναφέρουν την ισορροπία στο διεθνές σύστημα. Ιστορικά έχουν υπάρξει τρία είδη ισορροπίας ισχύος: το μονοπολικό, με μια χώρα να ηγεμονεύει το διεθνές σύστημα (Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία), το διπολικό, με δυο χώρες να μοιράζονται την ισχύ και με αμοιβαίο τον φόβο της πυρηνικής καταστροφής να υπάρχει μια ισορροπία (Ψυχρός Πόλεμος) και το πολυπολικό όπου αρκετές ισχυρές χώρες μοιράζονται την ισχύ και δεν επιτρέπουν σε κάποια να αποκτήσει ηγεμονική θέση (περίοδος 1815-1914) (Χατζηκωνσταντίνου κ.α., 2012, σσ. 67-68).

Οι παραδοσιακές μέθοδοι διατήρησης της ισορροπίας ισχύος είναι: α. η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» (που θα λειτουργήσει προς την κατεύθυνση του περιορισμού της ισχυρότερης πλευράς αλλά θα εμποδίσει και τη δημιουργία νέων πόλων δύναμης με το συνασπισμό των

μικρών δυνάμεων), β. τα εδαφικά ανταλλάγματα μετά το τέλος ενός πολέμου, γ. οι σφαίρες επιρροής, δ. τα κράτη ασπίδες, ε. η σύναψη συμμαχιών, στ. οι επεμβάσεις, ζ. οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις, η. η νομική και γενικά η ειρηνική διευθέτηση των διεθνών διαφορών, θ. η μείωση των εξοπλισμών, ι. **ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών και ια. ο ίδιος ο πόλεμος** (Κώνστας & Αρβανιτόπουλος, 2002, σ. 38).

Στην παρούσα εργασία, όπου αναφέρεται ο όρος ισορροπία ισχύος, θα εννοείται η ύπαρξη τέτοιας ισχύος από τα δύο εξεταζόμενα κράτη ώστε να μη δύναται μια εκ των δυο να αλλάξει το *status quo* υπέρ της. Λαμβάνοντας υπόψη ότι Ελλάδα και Τουρκία ανήκουν στην ίδια στρατιωτική συμμαχία, αυτή του NATO, και καμία από τις δύο δεν διεκδικεί διεθνή ηγεμονική θέση, εξετάζεται η ύπαρξη ή μη της δυνατότητας μιας εκ των δύο να επιβάλει τη θέλησή της στην άλλη με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Ειδικότερα στην παρούσα ανάλυση ισορροπίας ισχύος εξετάζεται αν η Ελλάδα δύναται να αμυνθεί αποτελεσματικά και να αποτρέψει κάθε πιθανή εχθρική ενέργεια της Τουρκίας, η πολιτική της οποίας εκλαμβάνεται από τους Έλληνες σχεδιαστές ασφαλείας ως αναθεωρητική στην ευρύτερη περιοχή μετά το 1974 (Dokos & Kollias, 2013, σ. 2) και αν η Τουρκία μπορεί να αλλάξει υπέρ της το *status quo*.

2.4 Εξεταζόμενες Διαστάσεις της Ισχύος

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως η παρούσα εργασία ασχολείται με τη σκληρή ισχύ και θα γίνει αναφορά στην οικονομική και στρατιωτική διάστασή της. Βασικό στοιχείο της ισχύος και ειδικότερα της «σκληρής ισχύος», όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, αποτελεί η οικονομική δύναμη μιας χώρας. Το ηλεκτρονικό λεξικό του Cambridge ορίζει την οικονομική ισχύ ως «το γεγονός να έχεις μεγάλη επιρροή λόγω του ότι είσαι σε θέση να παράγεις, να αγοράζεις ή να πουλάς πολύ», ενώ ορίζει ως οικονομικά ισχυρή και σημαντική μια χώρα η οποία μπορεί να κάνει όλα τα παραπάνω (Cambridge Dictionary Online, 2016). Αναμφισβήτητα η οικονομική ισχύς διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στην εξέταση της ισορροπίας ισχύος. Για την οικονομική διάσταση επιλέχθηκαν να μελετηθούν, ως πιο χαρακτηριστικές των παραπάνω διαστάσεων και ικανές για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, οι μεταβλητές του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), του ετήσιου Ρυθμού Ανάπτυξης κάθε χώρας και των Στρατιωτικών Δαπανών. Το ΑΕΠ επιλέχθηκε λόγω της ευρείας χρήσης του ως σημείο αναφοράς της υγείας εθνικών και παγκόσμιων οικονομιών (Callen, 2012) και διότι αποτελεί έναν από τους βασικούς δείκτες που επηρεάζουν την οικονομική ισχύ (World Bank, 2016). Ο Ρυθμός Ανάπτυξης επιλέχθηκε ως πιο ενδεικτικός δείκτης της πορείας και της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας (Diulio, 2001, σ. 11). Οι Στρατιωτικές Δαπάνες επιλέχθηκαν διότι αποτελούν χειροπιαστή μεταβλητή ισχύος (Κώνστας & Αρβανιτόπουλος, 2002, σ. 243).

Το ΑΕΠ είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία συν τους φόρους των προϊόντων, μείον τις πιθανές επιδοτήσεις αυτών, εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Με άλλα λόγια είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παρήχθησαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παρήχθη από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν σε κατοίκους του εξωτερικού. Ο ετήσιος Ρυθμός

Ανάπτυξης (σε ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ) είναι ο ρυθμός αύξησης της πραγματικής αξίας στην αγορά (υπολογίζοντας και τον πληθωρισμό) όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε ένα κράτος σε ένα δεδομένο έτος (World Bank, 2016). Ο Ρυθμός ανάπτυξης ο οποίος εκφράζεται ως ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ αναφέρεται σε τιμές αγοράς με βάση σταθερό τοπικό νόμισμα και είναι σε τιμές δολαρίου ΗΠΑ 2010. Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται σε πραγματικούς όρους, δηλαδή διορθωμένους ως προς τον πληθωρισμό και όχι σε ονομαστικούς όρους. Η ανάπτυξη αναφέρεται στη μακροχρόνια τάση (δεκαετίες, αιώνες) και όχι στη βραχυχρόνια διακύμανση (τρίμηνα, εξάμηνα, έτη) του παραγόμενου προϊόντος. Τονίζεται ότι η οικονομική ισχύς μιας χώρας εξαρτάται και από πολλές άλλες μεταβλητές οι οποίες δεν είναι δυνατό να αναλυθούν στα πλαίσια αυτής της εργασίας καθώς υπερβαίνουν το πλαίσιο του θέματος που αυτή πραγματεύεται.

Από τη Στρατιωτική διάσταση επιλέχθηκαν να μελετηθούν οι απόλυτοι αριθμοί των σημαντικότερων στρατιωτικών μέσων που διαθέτουν οι δυο χώρες καθώς αδιαμφισβήτητα οι αριθμοί των μέσων είναι σημαντικοί για την ισχύ μιας χώρας και για την εξέταση ύπαρξης ισορροπίας ισχύος με μια άλλη, βάση των αναλογιών που προκύπτουν. Θα παρουσιαστούν στοιχεία βασισμένα σε διεθνή στρατιωτικά στάνταρ τα οποία ορισμένες φορές τροποποιούν τις αρχικές αναλογίες δυνάμεων βάση των απόλυτων αριθμών.

3.Χαρτογράφηση της Ισορροπίας Ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί η εικόνα της σκληρής ισχύος των δυο υπό μελέτη χωρών, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Θα παρουσιαστεί και θα αναλυθεί η εικόνα των δυο χωρών το 2015 καθώς και αυτή του διαστήματος 2009-2015, σύμφωνα με στοιχεία από επίσημες πηγές όπως η Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ), το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών (IISS), η Ελληνική και Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία.

Η Ελλάδα, μια χώρα 131.957 τετραγωνικών χιλιομέτρων, αποτελεί το νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης και σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στην τελευταία απογραφή του 2011, ο πληθυσμός της ήταν 10.816.286. Στο δυτικότερο άκρο της Ασίας, συνορεύοντας με την Ελλάδα, βρίσκεται η Τουρκία με έκταση 780.580 τετραγωνικών χιλιομέτρων και σύμφωνα με τη τελευταία απογραφή του 2008 από το Τουρκικό Στατιστικό Ινστιτούτο (TURKSTAT), ο πληθυσμός της ήταν 71.517.100 και με εκτιμήσεις του ίδιου Ινστιτούτου για το 2015, ο αριθμός ανεβαίνει στα 78.741.053 (Turkish Statistical Institute, 2016).

3.2 Οικονομική Διάσταση

Παρατίθενται αναλυτικά στοιχεία για την περίοδο 2009-2015 των οικονομικών μεταβλητών του ΑΕΠ, του Ρυθμού Ανάπτυξης και των Στρατιωτικών δαπανών καθώς και των στρατιωτικών μέσων. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της ισορροπίας ισχύος το γεγονός ότι η Ελλάδα βιώνει α τελευταία έξι και πλέον έτη μια πρωτοφανή οικονομική κρίση, ενώ ταυτόχρονα η γειτονική Τουρκία φαίνεται να διαβιεί περίοδο ανάπτυξης. Τα δεδομένα αυτά θα χρησιμοποιηθούν και στη στατιστική ανάλυση του επόμενου κεφαλαίου.

3.2.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

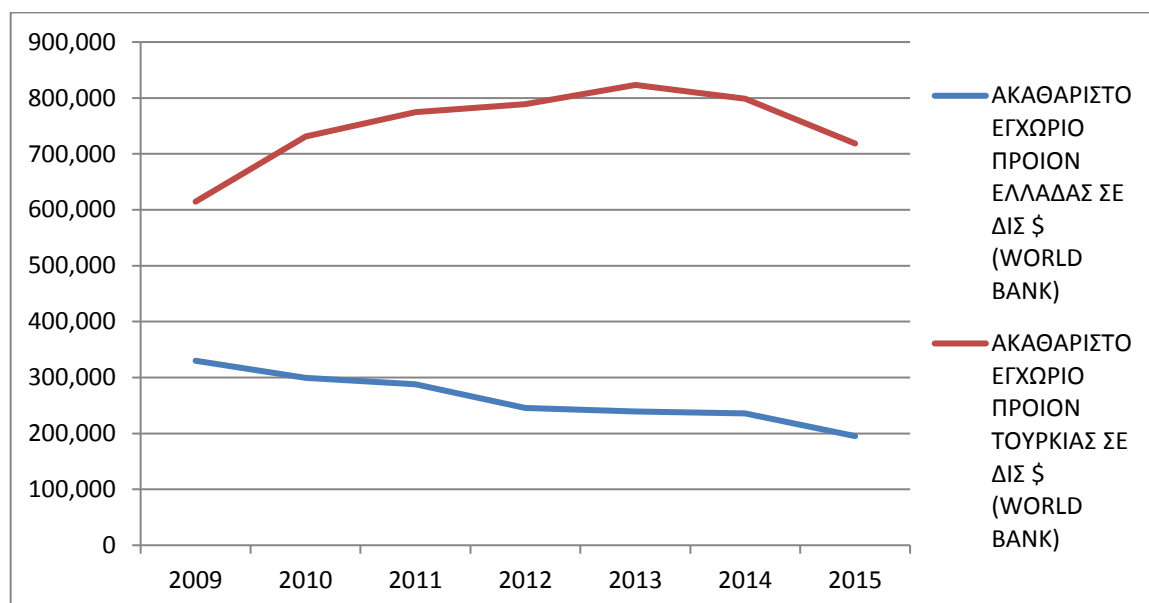
Στον Πίνακα 3-1 που ακολουθεί, παρατηρούνται τα ΑΕΠ της Ελλάδας και της Τουρκίας σε δισεκατομμύρια δολάρια, καθώς και ο ρυθμός ανάπτυξης των δυο χωρών, όπως καταγράφηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank, 2016).

Πίνακας 3-1. ΑΕΠ και Ρυθμός Ανάπτυξης Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)

ΕΤΟΣ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΕ ΔΙΣ \$ (WORLD BANK)	ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (WORLD BANK)	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΕ ΔΙΣ \$ (WORLD BANK)	ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ (WORLD BANK)
2009	330.000	-4,3	614.554	-4,8
2010	299.379	-5,5	731.168	9,2
2011	287.780	-9,1	774.754	8,8
2012	245.671	-7,3	788.863	2,1
2013	239.510	-3,2	823.243	4,2
2014	235.574	0,7	798.797	3
2015	195.212	-0,2	718.221	4

Πηγές: (World Bank, 2016)

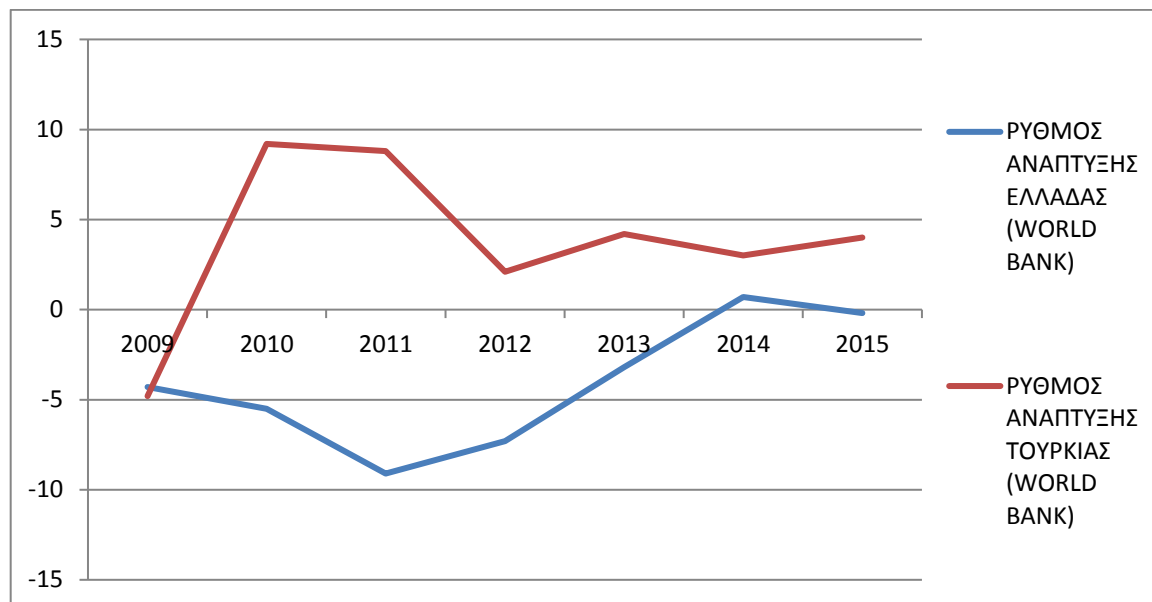
Στο Γράφημα 3-1 που ακολουθεί παρατηρείται η πορεία των ΑΕΠ των δυο χωρών τα τελευταία χρόνια. Η Τουρκία, με το χτύπημα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008 βίωσε μια πτώση στο ΑΕΠ της, αλλά κατάφερε από το επόμενο κιάλας έτος να επανέλθει και να διαγράψει έκτοτε μια ανοδική πορεία ανάπτυξης με μια ονομαστική πτώση το 2014 και 2015. Ακόμα και τότε όμως, η Τουρκία κατάφερε να πετύχει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της πραγματικής αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρήγαγε, σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία δεν κατάφερε να επανέλθει σε οικονομική σταθερότητα μετά την κρίση του 2008 και το ΑΕΠ της βαίνει συνεχώς μειούμενο σημειώνοντας αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Γράφημα 3-1. Απεικόνιση ΑΕΠ Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)

Στο Γράφημα 3-2 παρακάτω, όπου απεικονίζεται ο ρυθμός ανάπτυξης των δυο χωρών, παρατηρείται εντονότερα η μεγάλη διαφορά στις οικονομίες τους. Η Τουρκία την περίοδο 2009-

2015 παρουσιάζει με εξαίρεση το 2009 συνεχώς θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης όταν η γειτονική της Ελλάδα σημειώνει συνεχώς αρνητικούς και καταφέρνει οριακά να πετύχει θετικό πρόσημο, ελάχιστα πάνω από το μηδέν (0), το 2014, μετά από πολλές επώδυνες μειώσεις στις δημόσιες δαπάνες.

Γράφημα 3-2. Απεικόνιση Ρυθμού Ανάπτυξης Ελλάδας-Τουρκίας 2009-2015

3.2.2 Στρατιωτικές Δαπάνες

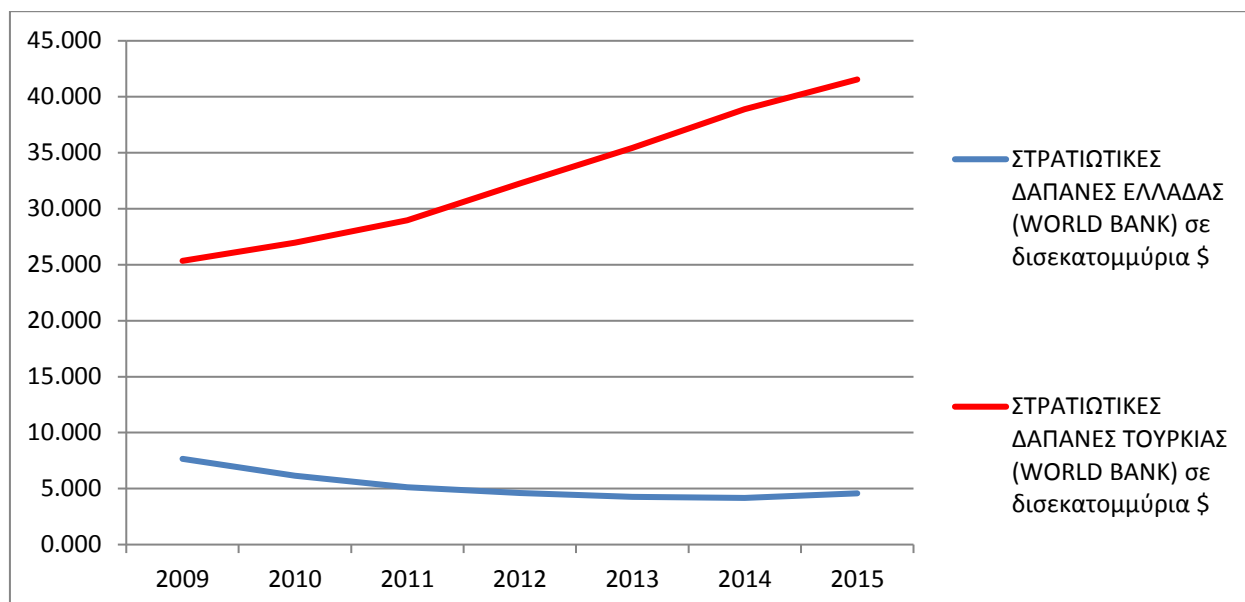
Οι στρατιωτικές δαπάνες έχουν μεγάλο κόστος για τις δυο υπό μελέτη χώρες, οι οποίες ξεπερνούν κατά πολύ τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η Ελλάδα μπήκε ουσιαστικά σε ένα μακροχρόνιο αγώνα στρατιωτικών εξοπλισμών με την Τουρκία μετά την Τουρκική εισβολή στη Κύπρο το 1974, τις συνεχείς παραβιάσεις σε αέρα και θάλασσα και τις διεκδικήσεις της γειτονικής χώρας στο Αιγαίο. Απογοητευμένη από την συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς, τη συμμαχία του ΝΑΤΟ (όπου συμμετέχει και η Τουρκία) και τις σχέσεις των ΗΠΑ με την Τουρκία, η Ελλάδα αποφάσισε και συνεχίζει να δρα προς την κατεύθυνση της επίτευξης ισορροπίας με επένδυση ιδίων πόρων στην άμυνα (Dokos & Kollias, 2013, σ. 2).

Οι στρατιωτικές δαπάνες της Ελλάδας και της Τουρκίας σε απόλυτους αριθμούς το διάστημα 2009-2015 είναι αυτές του Πίνακα 3-2 και δύναται, μέσω του Γραφήματος 3-2, να αντιληφθεί κανείς με ευκολία την δυσμενή θέση της Ελλάδας, η οποία αναγκάζεται μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 να μειώνει κάθε χρόνο τις στρατιωτικές της δαπάνες. Αντίθετα η Τουρκία τις αυξάνει σταθερά, αυξάνοντας έτσι την ανησυχία και την ανασφάλεια της Ελλάδας.

Πίνακας 3-2. Στρατιωτικές Δαπάνες Ελλάδα-Τουρκίας 2009-2015

ΕΤΟΣ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (WORLD BANK) ΣΕ ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ \$	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ (WORLD BANK) ΣΕ ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ \$
2009	7.660	25.345
2010	6.163	26.960
2011	5.128	28.984
2012	4.603	32.252
2013	4.259	35.438
2014	4.169	38.891
2015	4.582	41.546

Πηγές: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=MS.MIL.XPND.CN&country=GRC#>
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=MS.MIL.XPND.CN&country=TUR>

Γράφημα 3-3. Απεικόνιση Στρατιωτικών Δαπανών Ελλάδα-Τουρκίας 2009-2015 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)

Πολλοί αναλυτές εξηγούν τον αγώνα εξοπλισμών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας με βάση την ύπαρξη διλήμματος ασφαλείας, στηριζόμενοι στις χρόνιες μεταξύ τους διαφορές (Mustafa & Kostos, 2004, σ. 4). Ωστόσο πρόσφατη έρευνα δείχνει υψηλή συσχέτιση των αυξήσεων των στρατιωτικών εξοπλισμών της Ελλάδας με τις περιόδους καλής κατάστασης της ελληνικής οικονομίας. Η εν λόγω έρευνα δίνει έμφαση στη μη αύξηση των στρατιωτικών εξοπλισμών μετά από αντίστοιχη αύξηση των τουρκικών παραβιάσεων ή ανάλογων θερμών επεισοδίων με την Τουρκία, όπως αυτή στα Ίμια το 1996, που θα εξηγούσε την ύπαρξη διλήμματος ασφαλείας. (Kollias κ.α., 2016, σ. 28)

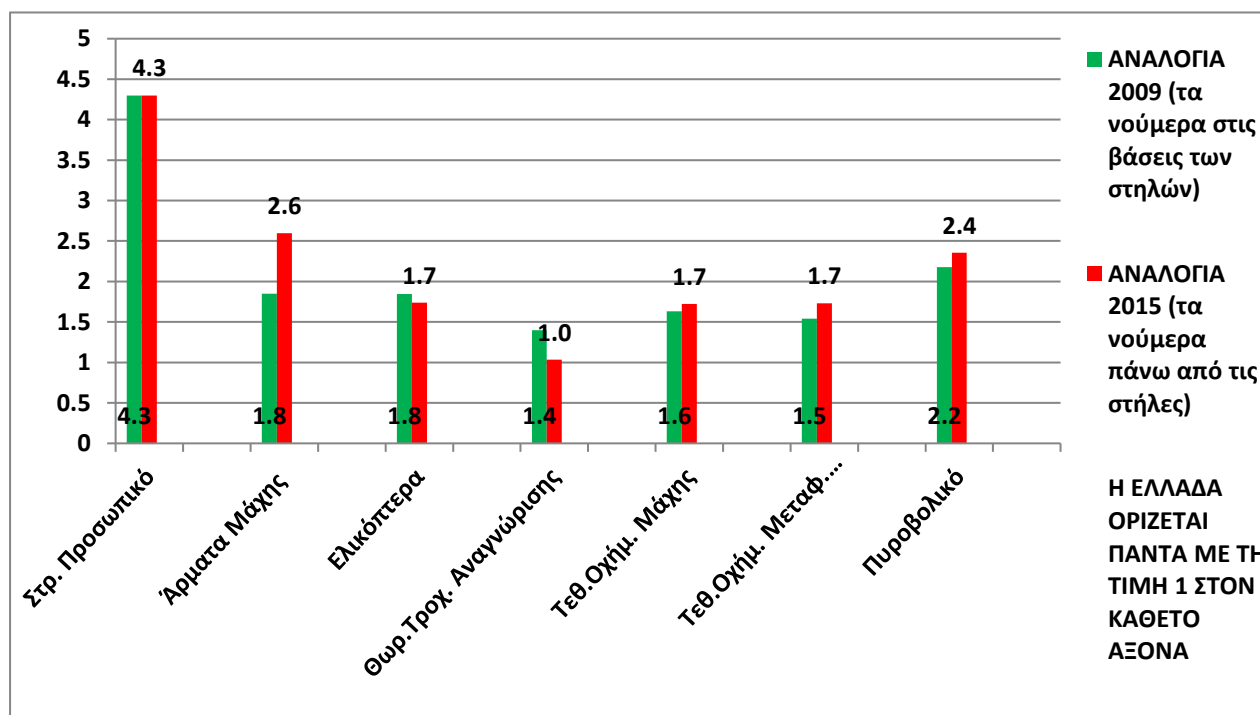
3.3 Στρατιωτική Διάσταση

3.3.1 Εισαγωγή

Παραθέτοντας τα στρατιωτικά μέσα τα οποία διαθέτουν οι δυο υπό μελέτη χώρες καθώς και τις αλλαγές που επήλθαν σε αυτά από το 2009 έως το 2015 παρουσιάζεται μια εικόνα της πραγματικής στρατιωτικής ισχύος τους και της ύπαρξης ή μη ισορροπίας ισχύος μεταξύ τους. Εκτός των απόλυτων αριθμών θα γίνει αναφορά σε αναλογίες δυνάμεων και τι σημαίνουν αυτές σύμφωνα με διεθνή στρατιωτικά κριτήρια καθώς επίσης θα σχολιαστούν τα δεδομένα επιλεγμένων στρατιωτικών μέσων καταδεικνύοντας ότι οι αριθμοί δεν λένε πάντα την αλήθεια. Παρατίθενται αναλυτικά, τα στρατιωτικά μέσα που διέθεταν οι χώρες το έτος 2015. Για την λεπτομερή παρουσίαση των υφιστάμενων δυνατοτήτων των δυο χωρών και μόνο ως σύνολο παρατίθενται και τα στρατιωτικά μέσα του 2009 ώστε να είναι εφικτή η σύγκριση των αλλαγών στους συσχετισμούς ισχύος.

3.3.2 Στρατιωτική Ισχύς στη Ξηρά

Στο γράφημα 3-4 που ακολουθεί, απεικονίζεται συγκεντρωτικά η αναλογία ισχύος στο Στρατό Ξηράς Ελλάδας-Τουρκίας την περίοδο 2009 έως 2015. Για κάθε μέσο που εξετάστηκε υπάρχουν 2 στήλες, μια με πράσινο χρώμα που δείχνει την αναλογία των δυο χωρών το 2009 και μια με κόκκινο χρώμα που δείχνει την αναλογία το 2015. Η Ελλάδα ως χώρα μικρότερη και με λιγότερα στρατιωτικά μέσα από την Τουρκία ορίζεται πάντα με την τιμή ένα (1) για λόγους κατάδειξης της μεταξύ τους αναλογίας.

Γράφημα 3-4. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στο Στρατό Ξηράς Τουρκίας και Ελλάδας

Παρατίθενται σε πίνακες επιλεγμένα δεδομένα του Ελληνικού και Τουρκικού Στρατού ξηράς, όπως αυτά καταγράφονται από το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών στις ετήσιες δημοσιεύσεις του περί στρατιωτικών ισορροπιών τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2009 και του 2016 αντίστοιχα.

Στον Πίνακα 3-3 στη συνέχεια παρατηρείται ότι το στρατιωτικό προσωπικό των δυο χωρών δεν εμφανίζει καμία αυξομείωση την εξεταζόμενη περίοδο. Η αναλογία προσωπικού παραμένει σταθερή στο 4,3:1¹ υπέρ της Τουρκίας και της δίνει την δυνατότητα, αν μπορεί να διαθέσει όλο της το προσωπικό κατά της Ελλάδος, να διεξάγει, σύμφωνα με το πίνακα 3-26 των ιστορικά ενδεδειγμένων αναλογιών για διεξαγωγή επιχειρήσεων, επιτυχημένες επιθετικές επιχειρήσεις κατά της Ελλάδας. Όμως ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία και η ανάγκη ισχυρής στρατιωτικής παρουσίας στα Τουρκο-Συριακά σύνορα, ο εμφύλιος πόλεμος που μαίνεται με τους μαχητές του PKK στη νότια Τουρκία, η προσφάτως αποδειχθείσα με το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 διαίρεση του Τουρκικού στρατιωτικού προσωπικού και το μέγεθος της χώρας και των συνόρων της, καθιστά αδύνατη τη χρησιμοποίηση του συνόλου των δυνάμεων προς μια κατεύθυνση.

Πίνακας 3-3. Στρατιωτικό Προσωπικό

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ MILITARY PERSONNEL		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	93.500	48.500	93.500
	Κληρωτοί (Conscripts)		45.000	
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	402.000	77.000	402.000
	Κληρωτοί (Conscripts)		32.5000	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-4 παρατηρούνται οι τύποι και ο αριθμός των αρμάτων μάχης των δυο χωρών. Και οι δύο χώρες προέβησαν τα τελευταία χρόνια στην απόσυρση παλαιών αρμάτων σειράς M48, με την Ελλάδα να παρουσιάζει μια ποιοτική διαφορά με τον εμπλουτισμό της δύναμής της, με τα ανώτερα άρματα σειράς Leopard (βλέπε Πίνακα 3-25) με κορυφαίο το Leopard 2A6HELL (www.military-today.com). Η αναλογία αρμάτων σε απόλυτους αριθμούς μειώθηκε από 2,6:1²

¹ Η αναλογία προκύπτει διαιρώντας το Στρατιωτικό Προσωπικό της Τουρκίας με αυτό της Ελλάδας, $402.000/93.500=4,29$

² Η αναλογία στα άρματα μάχης για το 2009 προκύπτει ως εξής: $4.205/1.620=2,59$

σε 1,8:1³ υπέρ της Τουρκίας και με δεδομένη την ποιοτική διαφορά των μέσων, η ισορροπία ισχύος μεταξύ των δυο χωρών στο χώρο των αρμάτων διατηρείται.

Πίνακας 3-4. Άρματα Μάχης

ΑΡΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ TANKS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Leopard 2A6HEL	1.620	170	1.354
	Leopard 2A4		183	
	Leopard 1A4/5		526	
	M60A1/A3		100	
	M48A5		375	
	Leopard 2A4	4.205	325	2.504
	Leopard 1A4		170	
	Leopard 1A3		227	
	M60A1		274	
	M60A3		658	
	M48A5		850	
	T1/T2 (2.000 Αποθ/μένα)		(2.000 Αποθ/μένα)	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-5 παρατηρούνται τα ελικόπτερα που διαθέτουν οι στρατοί ξηράς των δυο χωρών με την αναλογία να μην αλλάζει δραματικά την εξεταζόμενη περίοδο. Το 2009 ήταν 1,7:1⁴ υπέρ της Τουρκίας ενώ το 2015 διαμορφωνόταν στο 1,8:1⁵ και πάλι υπέρ της. Η Ελλάδα αν και μειονεκτεί σε αριθμούς, διατηρεί μια σοβαρή ποιοτική διαφορά στα επιθετικά ελικόπτερα, αφού τα AH-64A και AH-64D Apache διατηρούν πολύ υψηλότερο συντελεστή ισχύος ως οπλικό σύστημα από τα αντίστοιχα AH-1P, AH-1S, AH-1W και TAH-1P Cobra που διαθέτει η Τουρκία (βλέπε Πίνακα 3-25).

³ Η αναλογία στα άρματα μάχης για το 2015 προκύπτει ως εξής: 2.504/1.354= 1,84

⁴ Η αναλογία στα ελικόπτερα για το 2009 προκύπτει ως εξής: 280/161= 1,73

⁵ Η αναλογία στα ελικόπτερα για το 2015 προκύπτει ως εξής: 301/163= 1,84

Πίνακας 3-5. Ελικόπτερα

ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ HELICOPTERS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	19 AH-64A Apache, 10 AH-64D Apache	161	29	163
	Βαρέα 15: 9 CH-47D Chinook, 6 CH-47SD Chinook, Μεσαία 11 NH90 TTH, Ελαφρά 108: 94 Bell 205 (UH-1H Iroquois), 14 Bell 206 (AB-206) Jet Ranger		134	
	18 AH-1P Cobra, 12 AH-1S Cobra, 6 AH-1W Cobra, 4 TAH-1P Cobra, 9 T129A	280	49	301
	Μεσαία 80+: 30 AS532UL Cougar, 50+ S-70A Black Hawk, Ελαφρά 141: 12 Bell 204B (AB-204B), 45 Bell 205 (UH-1H Iroquois), 64 Bell 205A (AB-205A), 20 Bell 206 Jet Ranger		221	
	Hughes 300C		28	
	3 OH-58B Kiowa		3	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-6 παρατηρείται μια ελαφρά αύξηση στην αναλογία θωρακισμένων τροχοφόρων αναγνώρισης υπέρ της Τουρκίας από το 1,03:1⁶ το 2009 στο 1,4:1⁷ το 2015. Η όχι και τόσο σημαντική αναλογική υπεροχή της Τουρκίας, η μικρή ισχύς πυρός που διαθέτουν τα συγκεκριμένα μέσα και η τακτική τους χρησιμοποίηση δεν επιτρέπουν τη διεξαγωγή συμπερασμάτων ισχύος.

⁶ Η αναλογία στα θωρακισμένα τροχοφόρα για το 2009 προκύπτει ως εξής: 250/241= 1,03

⁷ Η αναλογία στα θωρακισμένα τροχοφόρα για το 2015 προκύπτει ως εξής: 320/229= 1,39

Πίνακας 3-6. Θεωρακισμένα Τροχοφόρα Αναγνώρισης

ΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΤΡΟΧΟΦΟΡΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	VBL	242	229	229
	250 Akrep, 70+ ARSV Cobra	250	320	320

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162
International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-7 παρατηρείται ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές στην αναλογία των τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης των δυο χωρών, με την Τουρκία να υπερτερεί αριθμητικά και ποιοτικά (βλέπε Πίνακα 3-25) έναντι της Ελλάδας με 1,7:1⁸ το 2009 και 1,6:1⁹ το 2015. Η μικρή αναλογική υπεροχή της Τουρκίας και η πολλαπλάσια εδαφική έκταση που έχει να καλύψει η Τουρκία δεν δίδουν μεγάλη διαφορά βάρους στη ζυγαριά της ισορροπίας ισχύος.

Πίνακας 3-7. Τεθωρακισμένα Οχήματα Μάχης

ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ		ΣΥΝΟΛΟ 2009	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	BMP-1	377	398
	AIFV	650	650

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162
International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-8 παρατηρείται μια πολύ μικρή αλλαγή στην αναλογία των τεθωρακισμένων οχημάτων μεταφοράς προσωπικού των δυο χωρών, όπου τα ισοδύναμα (βλέπε Πίνακα 3-25)

⁸ Η αναλογία στα τεθωρακισμένα οχήματα μάχης για το 2009 προκύπτει ως εξής: $650/377=1,72$

⁹ Η αναλογία στα τεθωρακισμένα οχήματα μάχης για το 2015 προκύπτει ως εξής: $650/398=1,63$

μέσα των δύο χωρών παρουσιάζουν αναλογία 1,7:1¹⁰ υπέρ της Τουρκίας το 2009, η οποία μειώνεται ελάχιστα στο 1,5:1¹¹ υπέρ και πάλι της Τουρκίας το 2015.

Πίνακας 3-8. Τεθωρακισμένα Οχήματα Μεταφοράς Προσωπικού

ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΟΧΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	APC (T): 86 Leonidas Mk1/2, 2,252 M113A1/A2, 213 M577 PPV 11 Maxxpro	2.105	2.551 11	2.562
	APC (T):830 AAPC,2,813 M113/M113A1/M113A2 PPV 300+ Kirpi	3.643	3.643 300	3.943

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-9 στη συνέχεια παρατηρείται υπεροχή του Τουρκικού Πυροβολικού έναντι του Ελληνικού με 2,4:1¹² το 2009, η οποία μειώθηκε ελαφρά στο 2,2:1¹³ το 2015. Εκτός από την αριθμητική υπεροχή των μέσων παρατηρείται και μια ποιοτική υπεροχή της Τουρκίας, αφού κατέχει όλμους διαμετρήματος 120 χιλιοστών τους οποίους δεν διαθέτει η Ελλάδα καθώς και αρκετά περισσότερα πυροβόλα μεγαλύτερου διαμετρήματος. Σημειώνεται αντίθετα η ύπαρξη τριπλάσιων συστοιχιών MLRS (Σύστημα πολλαπλής εκτόξευσης πυραύλων) της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας, χωρίς αυτό να επηρεάζει σημαντικά την μαχητική ισχύ.

¹⁰ Η αναλογία στα τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού για το 2009 προκύπτει ως εξής: $3.643/2.105= 1,73$

¹¹ Η αναλογία στα τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού για το 2015 προκύπτει ως εξής: $3.943/2.562= 1,53$

¹² Η αναλογία στο Πυροβολικό για το 2009 προκύπτει ως εξής: $7.450/3.163= 2,35$

¹³ Η αναλογία στο Πυροβολικό για το 2015 προκύπτει ως εξής: $7.852/3.607= 2,17$

Πίνακας 3-9. Πυροβολικό

ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ARTILLERY		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	<p>(ΑΥΤΟΚΙΝΟΥΜΕΝΑ) SP : 155mm 442: 418 M109A1B/A2/A3GEA1/A5, 24 PzH 2000, 203mm 145 M110A2</p> <p>(ΣΥΡΟΜΕΝΑ) TOWED: 105mm 347: 329 M101, 18 M-56, 155mm 206 M114</p> <p>(ΠΟΛΛΑΠΛΟΙ ΕΚΤΟΞΕΥΤΕΣ ΠΥΡΑΥΛΩΝ) MRL: 122mm 111 RM-70, 227mm 36 MLRS (incl ATACMS)</p> <p>(ΟΛΜΟΙ) MOR: 81mm 1,700; 107mm 620 M30 (incl 231 SP)</p>	3.163	587 553 147 2320	3.607
	<p>(ΑΥΤΟΚΙΝΟΥΜΕΝΑ) SP : 105mm 391: 26 M108T, 365 M52T, 155mm 487: 222 M44T1, ε 265 T-155 Firtina (K9 Thunder), 175mm 36 M107, 203mm 219 M110A2</p> <p>(ΣΥΡΟΜΕΝΑ) TOWED : 105mm 75+ M101A1, 155mm 523: 517 M114A1/M114A2; 6 Panter; 203mm 162 M115</p> <p>(ΠΟΛΛΑΠΛΟΙ ΕΚΤΟΞΕΥΤΕΣ ΠΥΡΑΥΛΩΝ) MRL 146+: 107mm 48, 122mm ε 36 T-122; 227mm 12 MLRS (incl ATACMS), 302mm 50+ TR-300 Kasirga (WS-1)</p> <p>(ΟΛΜΟΙ) MOR SP 1,443+: 81mm; 107mm 1,264 M30; 120mm 179 TOWED 4,370: 81mm 3,792, 120mm 578</p>	7.450	1.133 760 146 5.813	7.852

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

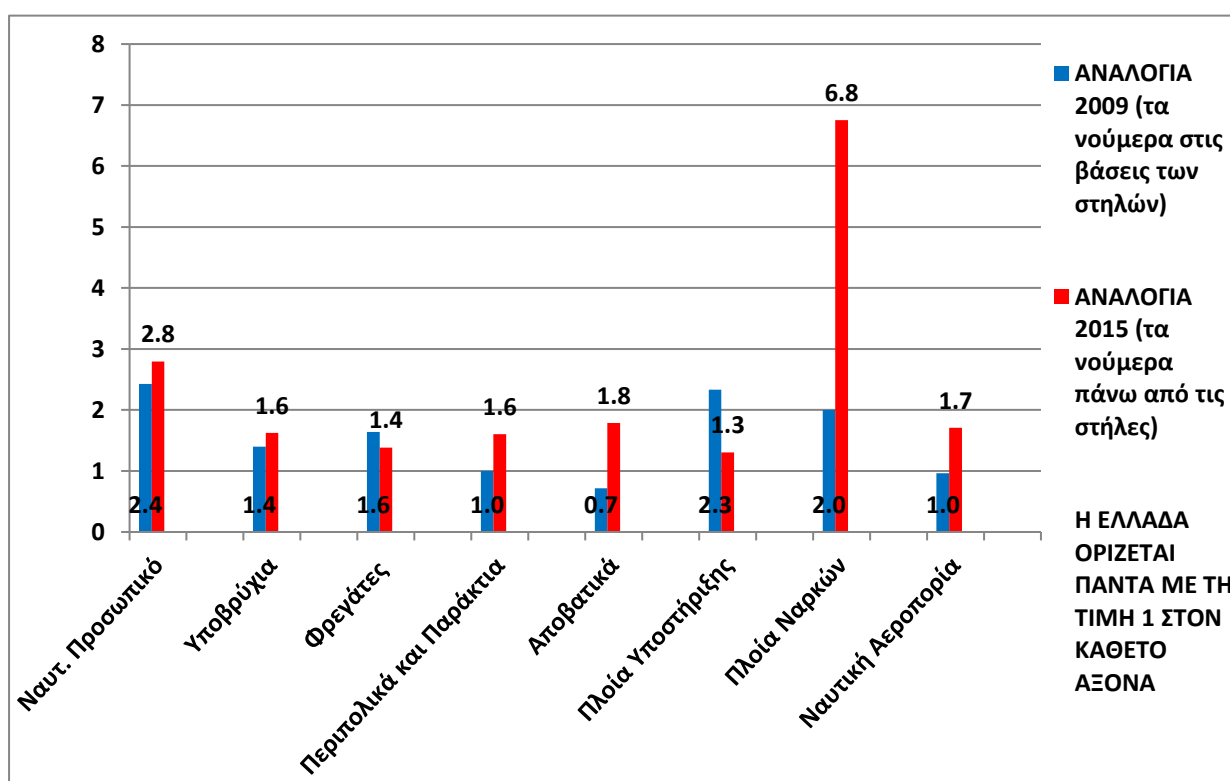
Η Στρατό-Χωροφυλακή είναι ένα τμήμα με στρατιωτικά καθήκοντα και εξοπλισμό το οποίο δεν υπάρχει στην Ελλάδα και θα πρέπει να υπολογίζεται στον υπολογισμό της ισορροπίας ισχύος. Πλην των στρατιωτικών καθηκόντων εκτελεί αστυνομικά, διοικητικά, δικαστικά και άλλα καθήκοντα με σταθμούς διοίκησης σε κάθε πόλη της Τουρκίας και στα σύνορα αυτής (General

Command of Gendarmerie). Το προσωπικό που αριθμεί είναι της τάξεως των 195.450 ατόμων και διαθέτει σημαντικό εξοπλισμό όπως (IISS, The Military Balance, 2016, σ. 151):

- α. 535 θωρακισμένα τροχοφόρα BTR-60/BTR-80 και 25 θωρακισμένα τροχοφόρα Condor.
- β. 19 μεταφορικά ελικόπτερα Mi-17 Hip H (με δυνατότητα να φέρουν οπλισμό)
- γ. 36 μεταφορικά ελικόπτερα (13 μεσαίου τύπου S-70A Black Hawk, 23 ελαφρά: 8 Bell 204B (AB-204B), 6 Bell 205A (AB-205A), 8 Bell 206A (AB-206A) Jet Ranger, 1 Bell 212 (AB-212))

3.3.3 Στρατιωτική Ισχύς στη Θάλασσα

Στο Γράφημα 3-5 που ακολουθεί απεικονίζεται συγκεντρωτικά η αναλογία ισχύος στο Πολεμικό Ναυτικό μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας το 2009 και το 2015. Κάθε εξεταζόμενο μέσο περιγράφεται από 2 στήλες, μια μπλε χρώματος η οποία δείχνει την αναλογία ισχύος το 2009 και μια κόκκινου χρώματος η οποία παρουσιάζει την αναλογία ισχύος το 2015. Η Ελλάδα ως χώρα μικρότερη και με λιγότερα στρατιωτικά μέσα από την Τουρκία, ορίζεται πάντα με την τιμή ένα (1) για λόγους κατάδειξης της μεταξύ τους αναλογίας.

Γράφημα 3-5. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στο Πολεμικό Ναυτικό Τουρκίας και Ελλάδας

Στη συνέχεια παρατίθενται σε πίνακες επιλεγμένα δεδομένα του Ελληνικού και Τουρκικού Ναυτικού, όπως αυτά καταγράφηκαν από το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών στις ετήσιες δημοσιεύσεις περί στρατιωτικής ισορροπίας τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2009 και του 2016 αντίστοιχα.

Πίνακας 3-10. Προσωπικό Πολεμικού Ναυτικού

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ		ΣΥΝΟΛΟ	2015	ΣΥΝΟΛΟ
NAVY PERSONNEL		2009		2015
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	20.000	15.250	17.380
	Κληρωτοί (Conscripts)		1.850	
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	48.600	14.100	48.600
	Κληρωτοί (Conscripts), εμπεριέχεται και η		34.500	
	Ακτοφυλακή		2.200	
	Πεζοναύτες		3.100	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον πίνακα 3-10 παρουσιάζεται το προσωπικό του Πολεμικού Ναυτικού των δυο χωρών. Η Τουρκία υπερέχει αναλογικά σε απόλυτους αριθμούς 2,4:1¹⁴ της Ελλάδας το 2009 και η αναλογία αυτή αυξάνεται υπέρ της σε 2,8:1¹⁵ το 2015. Η ανάγκη παρουσίας ισχυρού Τουρκικού Ναυτικού στη Μαύρη θάλασσα λόγω των πρόσφατων δυσμενών εξελίξεων στις Ρωσο-Τουρκικές σχέσεις αναγκάζει την Τουρκία να δεσμεύει σημαντικές ναυτικές δυνάμεις στην περιοχή και να εξισορροπείται έτσι η υπεροχή της σε απόλυτους αριθμούς στο Αιγαίο. Στον Πίνακα 3-11 στη συνέχεια, παρατηρούνται ο αριθμός και ο τύπος των υποβρυχίων που

¹⁴ Η αναλογία στο προσωπικό του Πολεμικού Ναυτικού για το 2009 προκύπτει ως εξής: $48.600/20.000= 2,43$

¹⁵ Η αναλογία στο προσωπικό του Πολεμικού Ναυτικού για το 2015 προκύπτει ως εξής: $48600/17.380= 2,79$

διαθέτουν οι δυο χώρες. Η αναλογική υπεροχή της Τουρκίας κατά 1,4:1¹⁶ το 2009 και 1,6:1¹⁷ το 2015 αντισταθμίζεται από την ποιοτική υπεροχή των νέων υποβρυχίων του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Τα υποβρύχια τύπου "ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗΣ" διαθέτουν το σύστημα αναερόβιας πρόωσης (AIP), το οποίο απαλλάσσει τα υποβρύχια αυτού του τύπου (όποτε επιχειρησιακά απαιτείται) από την διαδικασία εκτελέσεως αναπνευστήρα για τη φόρτιση των συστοιχιών τους, μια διαδικασία που καθιστά τα υποβρύχια ευάλωτα σε εντοπισμό από ανθυποβρυχιακές μονάδες (Ναυτικό, 2016). Την τεχνολογία αυτή δε την διαθέτουν τα Τουρκικά υποβρύχια δίνοντας έτσι τακτικό πλεονέκτημα στο Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό.

Πίνακας 3-11. Υποβρύχια

ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ SUBMARINES		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Ποσειδών (GER Type-209/1200) (of which 1 modernised with AIP technology) with 8 single 533mm TT with SUT HWT	10	4	8
	Γλαύκος (GER Type-209/1100) with 8 single 533mm TT with UGM-84C Harpoon AShM/SUT HWT		3	
	Παπανικολής (GER Type-214) with 8 single 533mm TT with UGM-84C Harpoon AShM/SUT HWT (5 additional vessels expected)		1	
	Atilay (GER Type-209/1200) with 8 single 533mm ASTT with SST-4 HWT	14	5	13
	Preveze/Gür (GER Type-209/1400) with 8 single 533mm ASTT with UGM-84 Harpoon AShM/Tigerfish Mk2 HWT		8	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

¹⁶ Η αναλογία στα υποβρύχια για το 2009 προκύπτει ως εξής: 14/10= 1,4

¹⁷ Η αναλογία στα υποβρύχια για το 2015 προκύπτει ως εξής: 13/8= 1,6

Στον Πίνακα 3-12 φαίνεται η αναλογική υπεροχή της Τουρκίας στα κύρια μαχητικά επιφανείας με 1,6:1¹⁸ το 2009 και 1,4:1¹⁹ το 2015. Στα συγκεκριμένα στρατιωτικά μέσα, εξαιτίας της τρομερής ισχύος πυρός που διαθέτουν και της μεγάλης αυτονομίας τους ακόμα και η παραμικρή αναλογική διαφορά είναι σημαντική. Στον αμέσως επόμενο Πίνακα 3-13, φαίνεται ότι η απόλυτη ισορροπία σε περιπολικά και παράκτια πολεμικά πλοία το 2009 μεταξύ των δυο χωρών άλλαξε σε 1,6:1²⁰ το 2015 υπέρ της Τουρκίας, αφού η Ελλάδα απέσυρε δέκα πολεμικά πλοία ενώ η Τουρκία ενισχύθηκε με επιπλέον δέκα μικρά περιπολικά, όπως συμπεραίνεται από τις αναφορές στο Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών.

Πίνακας 3-12. Κύρια Μαχητικά Επιφανείας

ΚΥΡΙΑ ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ (ΦΡΕΓΑΤΕΣ-FRIGATES)		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Elli Batch I (ex-NLD Kortenaer Batch 2) Elli Batch II (ex-NLD Kortenaer Batch 2) Elli Batch III (ex-NLD Kortenaer Batch 2) Hydra (GER MEKO 200)	14	4 2 3 4	13
	Barbaros (mod GER MEKO 200 F244 & F245) Barbaros (mod GER MEKO 200 F246 & F247) Gaziantep (ex-US Oliver Hazard Perry-class) Gaziantep (ex-US Oliver Hazard Perry-class) Yavuz (GER MEKO 200TN) Ada	23	2 2 3 5 4 2	18

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

¹⁸ Η αναλογία στα κύρια μαχητικά επιφανείας για το 2009 προκύπτει ως εξής: 23/14= 1,64

¹⁹ Η αναλογία στα κύρια μαχητικά επιφανείας για το 2015 προκύπτει ως εξής: 18/13= 1,38

²⁰ Η αναλογία στα περιπολικά και παράκτια πλοία για το 2015 προκύπτει ως εξής: 53/33= 1,60

Πίνακας 3-13.Περιπολικά και Παράκτια Πολεμικά Πλοία

ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΠΛΟΙΑ PATROL AND COASTAL COMBATANTS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Κορβέτες (Corvettes)		5	33
	Τορπιλάκατοι (PCFG)	43	12	
	Κανονιοφόροι και λοιπά Περιπολικά Σκάφη (PCO + PB)		16	
	Κορβέτες (Corvettes)		6	53
	Τορπιλάκατοι (PCFG)	43	19	
	Κανονιοφόροι και Λοιπά Περιπολικά Σκάφη (PCC, PBFG,PBF,PB)		28	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στα αποβατικά πλοία παρατηρείται στον Πίνακα 3-14 μια ανατροπή στις αναλογίες, αφού το 2009 ήταν 1,4:1²¹ υπέρ της Ελλάδας ενώ το 2015 η αναλογία διαμορφώθηκε στο 1,8:1²² υπέρ της Τουρκίας. Στις αποβατικές επιχειρήσεις η Ελλάδα έχει ένα μεγάλο πλεονέκτημα έναντι της Τουρκίας: αυτό των εκατοντάδων νησιών στα ανατολικά σύνορα της, κατοικημένων και μη, τα οποία μπορούν να συγκεντρώσουν με ασφάλεια μεγάλους όγκους προσωπικού και μέσω των καθώς και τα ισχυρά αμυντικά έργα και αντιαποβατικές οργανώσεις στις παράκτιες περιοχές των μεγάλων ελληνικών νησιών. Στον Πίνακα 3-15 παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στην αναλογία των υποστηρικτικών πλοίων με την Ελλάδα να μειώνει την αναλογία 2,3:1²³ υπέρ της Τουρκίας το 2009, σε 1,3:1²⁴ και πάλι υπέρ της Τουρκίας το 2015. Εδώ θα πρέπει να συνυπολογιστεί το μεγάλο πλεονέκτημα της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας, με τα εκατοντάδες διάσπαρτα νησιά της να δρουν ως λιμάνια υποστήριξης και ανεφοδιασμού των πλοίων της. Η Τουρκία σε υποθετικές επιθετικές ναυτικές επιχειρήσεις μπορεί να υποστηρίζεται μόνο από τα πλοία υποστήριξης που διαθέτει, ενώ ταυτόχρονα η όλη επιχείρηση θα γίνεται σε εχθρικά ύδατα με εχθρικές δυνάμεις να εξορμούν από κάθε ελληνικό νησί.

²¹ Η αναλογία στα αποβατικά πλοία για το 2009 προκύπτει ως εξής: 64/46= 1,39

²² Η αναλογία στα αποβατικά πλοία για το 2015 προκύπτει ως εξής: 34/19= 1,78

²³ Η αναλογία στα πλοία υποστήριξης για το 2009 προκύπτει ως εξής: 49/21= 2,33

²⁴ Η αναλογία στα πλοία υποστήριξης για το 2015 προκύπτει ως εξής: 64/49= 1,30

Πίνακας 3-14. Αποβατικά Πλοία

ΑΠΟΒΑΤΙΚΑ AMPHIBIOUS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Αποβατικά Πλοία	64	5	19
	Αποβατικά Σκάφη		14	
	Αποβατικά Πλοία	46	4	34
	Αποβατικά Σκάφη		30	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Πίνακας 3-15. Πλοία Διοικητικής Υποστήριξης

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ LOGISTICS AND SUPPORT		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Διαφόρων Τύπων	21	49	49
	Διαφόρων Τύπων	49	64	64

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Η υπεροπλία σε ναυτικά μέσα ναρκοθέτησης και ναρκαλίευσης της Τουρκίας έναντι των Ελληνικών απεικονίζεται στον Πίνακα 3-16. Το 2009 η αναλογία ήταν 2:1²⁵ υπέρ της Τουρκίας ενώ το 2015 διαμορφώθηκε στο εντυπωσιακό 7:1²⁶ υπέρ της.

²⁵ Η αναλογία στα πλοία Ναρκοπολέμου για το 2009 προκύπτει ως εξής: 22/11=2

²⁶ Η αναλογία στα πλοία Ναρκοπολέμου για το 2015 προκύπτει ως εξής: 27/4= 6,75

Πίνακας 3-16. Πλοία Ναρκοπολέμου-Ναρκοθηρευτικά

ΝΑΡΚΟΠΟΛΕΜΟΥ ΝΑΡΚΟΘΗΡΕΥΤΙΚΑ MINE WARFARE-MINE COUNTERMEASURES		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	MHO: 2 Evropi (ex-UK Hunt), 2 Evniki (ex-US Osprey)	11	4	4
	MCM SPT (tenders) MHO : 5 Edineik (FRA Circe); 6 Aydin MSC 4 Silifke (US Adjutant) MSI 4 Foca (US Cape)	22	8 11 4 4	27

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-17 παρατηρείται μια αλλαγή στις αναλογίες των μέσων ναυτικής αεροπορίας των δυο χωρών, αφού η ισορροπία του 2009 ανατράπηκε το 2015 με την Τουρκία να υπερέχει με αναλογία 1,7:1²⁷. Μια σημαντική επισήμανση εδώ είναι ότι τα πέντε Αεροπλάνα Ναυτικής Υποστήριξης (P-3B Orion) τα οποία θα ενταχθούν βαθμιαία στις αποστολές του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού μετά τη συμφωνία ανακατασκευής τους, μειώνουν το χαοτικό κενό ισχύος που υπήρχε, σε σχέση με το Τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό (η Ελλάδα για πολλά έτη δεν διέθετε Αεροπλάνα Ναυτικής Υποστήριξης την ώρα που η Τουρκία διέθετε δώδεκα τέτοιου τύπου).

Πίνακας 3-17. Ναυτική Αεροπορία

ΝΑΥΤΙΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ-NAVAL AVIATION		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Αεροπλάνα Ναυτικής Υποστήριξης (P-3B Orion) υπό ανακατασκευή Ελικόπτερα ASW : 8 Bell 212 (AB-212) ASW, 11 S-70B Seahawk	29	5 19	24

²⁷ Η αναλογία στα μέσα Ναυτικής Αεροπορίας για το 2015 προκύπτει ως εξής: 41/24= 1,70

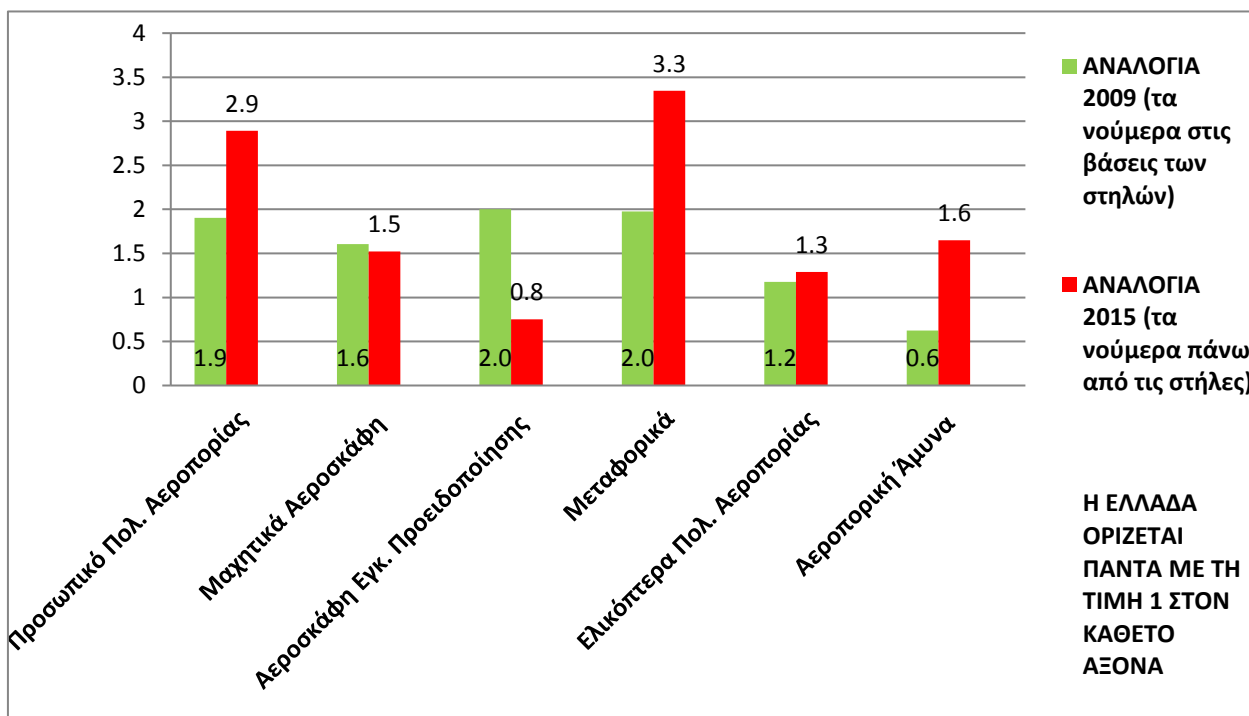
ΝΑΥΤΙΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ-NAVAL AVIATION		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Αεροπλάνα Ναυτικής Υποστήριξης MP CN-235M-100	28	6	41
	TPT Light : 1 ATR-72-600, 5 TB-20 Trinidad		6	
	Ελικόπτερα : 11 Bell 212 ASW (AB-212 ASW), 18 S-70B Seahawk		29	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

3.3.4 Στρατιωτική Ισχύς στον Αέρα

Στο Γράφημα 3-6 που ακολουθεί απεικονίζεται συγκεντρωτικά η αναλογία ισχύος των μέσων των Πολεμικών Αεροποριών της Ελλάδας και της Τουρκίας το 2009 και το 2015. Κάθε εξεταζόμενο μέσο περιγράφεται από 2 στήλες, μια πράσινου χρώματος η οποία δείχνει την αναλογία ισχύος το 2009 και μια κόκκινου χρώματος η οποία παρουσιάζει την αναλογία ισχύος το 2015. Η Ελλάδα ως χώρα μικρότερη και με λιγότερα στρατιωτικά μέσα από την Τουρκία ορίζεται πάντα με την τιμή ένα (1) για λόγους κατάδειξης της μεταξύ τους αναλογίας.

Γράφημα 3-6. Απεικόνιση Αναλογίας Ισχύος κατά τα έτη 2009 και 2015 στη Πολεμική Αεροπορία Ελλάδας και Τουρκίας

Στη συνέχεια παρατίθενται σε πίνακες επιλεγμένα δεδομένα της Ελληνικής και Τουρκικής Πολεμικής Αεροπορίας, όπως αυτά καταγράφηκαν από το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών στις ετήσιες δημοσιεύσεις περί στρατιωτικής ισορροπίας, τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2009 και 2016 αντίστοιχα. Το 2009 όπως φαίνεται από τον πίνακα 3-18 παρακάτω, η Τουρκία υπερτερούσε αναλογικά 1,9:1²⁸ έναντι της Ελλάδας όσον αφορά το προσωπικό. Το 2015 η αναλογία υπέρ της αυξήθηκε στο 2,9:1²⁹. Αν και τα νούμερα καταδεικνύουν μια σημαντική διαφορά ισχύος δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου, ο σχεδόν εξαπλάσιος χώρος σε τετραγωνικά χιλιόμετρα της Τουρκίας ο οποίος θα πρέπει να επιτηρείται από το υπάρχον προσωπικό και μέσα.

Πίνακας 3-18. Προσωπικό Πολεμικής Αεροπορίας

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ AIRFORCE PERSONNEL		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	31.500	18.650	20.750
	Κληρωτοί (Conscripts)		2.100	
	Μόνιμο Προσωπικό (Professionals)	60.000	60.000	60.000

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162
International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-19 παρουσιάζονται αναλυτικά κατά τύπο τα πολεμικά αεροσκάφη των δυο εξεταζόμενων χωρών λόγω της σημαντικής μαχητικής ισχύος τους. Το 2009 η αναλογία των μαχητικών αεροσκαφών ήταν 1,6:1³⁰ υπέρ της Τουρκίας και το 2015 1,5:1³¹ και πάλι υπέρ της. Επισημαίνεται η ποιοτική υπεροχή των 85 F-16 έκδοσης Block 52+ που διαθέτει η Ελλάδα έναντι των προηγούμενων εκδόσεων F-16 που διαθέτει η Τουρκία, μιας και διαθέτουν προηγμένα ηλεκτρονικά συστήματα και βελτιωμένο κινητήρα καθώς επίσης και η ύπαρξη των ταχύτερων αεροσκαφών Mirage 2000, τύπο αεροσκάφους που δεν διαθέτει η Τουρκία (ΓΕΑ, www.haf.gr).

²⁸ Η αναλογία στο προσωπικό της Πολεμικής Αεροπορίας για το 2009 προκύπτει ως εξής: $60.000/31.500=1,90$

²⁹ Η αναλογία στο προσωπικό της Πολεμικής Αεροπορίας για το 2015 προκύπτει ως εξής: $60.000/20.750=2,89$

³⁰ Η αναλογία στα μαχητικά αεροσκάφη για το 2009 προκύπτει ως εξής: $435/231=1,60$

³¹ Η αναλογία στα μαχητικά αεροσκάφη για το 2015 προκύπτει ως εξής: $364/239=1,52$

Πίνακας 3-19. Μαχητικά Αεροσκάφη

ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ COMBAT AIRCRAFTS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	FGA : F-4E Phantom II, F-16CG/DG Block 30/50 Fighting Falcon, F-16CG/DG Block 52+, F-16 C/D Block 52+ ADV Fighting Falcon, Mirage 2000-5EG Mk2, Mirage 2000-5BG Mk2, Mirage 2000EG, Mirage 2000BG Αεροφωτογραφικά με δυνατότητα οπλισμού ISR RF-4E Phantom II	271	34 69 55 30 20 5 17 2 7	239
	FTR: F-5A Freedom Fighter, F-5B Freedom Fighter, NF-5A Freedom Fighter; NF-5B Freedom Fighter (48 F-5s being upgraded as LIFT) FGA : F-4E Phantom 2020, F-16C Fighting Falcon Block 30, F-16C Fighting Falcon Block 50, F-16C Fighting Falcon Block 50+, F-16D Block 30 Fighting Falcon, F-16D Fighting Falcon Block 50, F-16D Fighting Falcon Block 50+ ISR 5 Beech 350 King Air	435	18 8 17 10 51 27 162 14 8 33 16	364

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-20 παρουσιάζεται η συντριπτική υπεροχή της Τουρκίας σε αεροσκάφη ιπτάμενου ανεφοδιασμού αφού όπως και το 2009 και έτσι και το 2015 η Ελλάδα δεν διαθέτει τέτοια αεροσκάφη. Τονίζεται το τακτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας με τη δυνατότητα ανεφοδιασμού των αεροσκαφών της σε δεκάδες παραμεθόρια νησιά που λειτουργούν ως εφοδιαστικά κέντρα, χωρίς αυτό να αλλάζει σημαντικά τη Τουρκική υπεροχή.

Πίνακας 3-20. Αεροσκάφη Ιπτάμενου Ανεφοδιασμού

ΙΠΤΑΜΕΝΟΥ ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ AERIAL REFUELING AIRCRAFT		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	----	0	0	0
	TKR KC-135R Stratotanker	7	7	7

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162
International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Στον Πίνακα 3-21 παρατηρείται μια ουσιαστική αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων όσον αφορά τα αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης, αφού η Ελληνική πολεμική αεροπορία πρόσθεσε στο οπλοστάσιό της από τις αρχές του 2009 (καταγράφηκαν στην απογραφή του 2010 από το IISS) τέσσερα (4) αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης EMB-145AEW ενώ μέχρι τότε δεν διέθετε κανένα (ΓΕΑ, www.haf.gr, 2009). Η Τουρκία που το 2009 είχε ένα (1) τέτοιου τύπου αεροσκάφος, το 2015 έχει πλέον τρία (3) με την αναλογία να διαμορφώνεται στο 1,3:1³² υπέρ της Ελλάδας.

Πίνακας 3-21. Αεροσκάφη Έγκαιρης Προειδοποίησης

ΕΓΚΑΙΡΗΣ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗΣ AIRBORNE EARLY WARNING		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	EMB-145AEW (EMB-145H) Erieye	0	4	4
	B-737 AEW&C (1 ακόμα υπο παραγγελία)	1	3	3

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162
International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

³² Η αναλογία στα αεροσκάφη έγκαιρης προειδοποίησης για το 2009 προκύπτει ως εξής: 4/3= 1,33

Στον Πίνακα 3-22 παρατίθενται τα μεταφορικά αεροσκάφη των δυο χωρών. Το 2009 η αναλογία ήταν σχεδόν 2:1³³ υπέρ της Τουρκίας και το 2015 αυξήθηκε σημαντικά στο 3,3:1³⁴ υπέρ και πάλι της Τουρκίας. Στον Πίνακα 3-23 αμέσως μετά καταγράφονται τα ελικόπτερα που διαθέτουν οι δυο πολεμικές αεροπορίες, κυρίως για βοηθητικούς ρόλους και αποστολές έρευνας και διάσωσης. Η αναλογία το 2009 ήταν 1,2:1³⁵ υπέρ της Τουρκίας και άλλαξε ελάχιστα σε 1,3:1³⁶ υπέρ και πάλι της Τουρκίας το 2015.

Πίνακας 3-22. Μεταφορικά Αεροσκάφη

ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ TRANSPORT		ΣΥΝΟΛΟ 2015	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	TPT: (Μέσου τύπου) : 8 C-27J Spartan; 5 C-130B Hercules, 10 C-130H Hercules, (Ελαφρά) Light : 1 EMB-135BJ Legacy, 1 ERJ-135LR, PAX Gulfstream V	39	23 2 1	26
	TPT : (Βαρέως τύπου) 1 A400M Atlas, (Μέσου τύπου): 6 C-130B Hercules, 12 C-130E Hercules; 1 C-130H Hercules, 16 C-160D Transall, (Ελαφρά) 50: 2 Cessna 550 Citation II (UC- 35 - VIP), 2 Cessna 650 Citation VII, 46 CN-235M, PAX Gulfstream 550	77	1 35 50 1	87

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

³³ Η αναλογία στα μεταφορικά αεροσκάφη για το 2009 προκύπτει ως εξής: $77/39=1,97$

³⁴ Η αναλογία στα μεταφορικά αεροσκάφη για το 2015 προκύπτει ως εξής: $87/26=3,34$

³⁵ Η αναλογία στα ελικόπτερα των Πολεμικών Αεροποριών για το 2009 προκύπτει ως εξής: $40/34=1,17$

³⁶ Η αναλογία στα ελικόπτερα των Πολεμικών Αεροποριών για το 2015 προκύπτει ως εξής: $87/26=3,34$

Πίνακας 3-23. Ελικόπτερα Πολεμικής Αεροπορίας

ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ HELICOPTERS		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	TPT: (Μέσου τύπου) AS332C Super Puma, (Ελαφρά) : 12 Bell 205A (AB-205A) (SAR), 4 Bell 212 (AB-212) (VIP, Tpt), 3 AW109	34	12 19	31
	TPT : (Μέσου τύπου) 20: 6 AS532AL Cougar (CSAR), 14 AS532UL Cougar (SAR), (Ελαφρά) 20 Bell 205 (UH-1H Iroquois)	40	20 20	40

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

Τέλος, στον Πίνακα 3-24 παρατίθενται τα στρατιωτικά μέσα για αεροπορική άμυνα που διαθέτουν οι δυο χώρες. Για λόγους ίδιας αποστολής, δηλαδή αεροπορικής άμυνας, έχουν ενσωματωθεί στον υπόψη Πίνακα τα αντιαεροπορικά μέσα που διαθέτουν οι κλάδοι του Στρατού Ξηράς και της Πολεμικής Αεροπορίας των δυο χωρών. Το 2009 η αναλογία ήταν 1,6:1³⁷ υπέρ της Ελλάδας ενώ το 2015 η αναλογία αντιστράφηκε με την Τουρκία να υπερτερεί 1,6:1³⁸ έναντι της Ελλάδας.

Πίνακας 3-24. Αεροπορική Άμυνα

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΑΜΥΝΑ AIR DEFENCE		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Patriot S-300 PMU-1 (SA-10C Grumble) Crotale NG/GR, 9K331 Tor-M1 (SA-15 Gauntlet), 9K33 Osa-M (SA-8B Gecko) ASRAD HMMWV MIM-23B I-HAWK FIM-92A Stinger	1.783	36 12 9 25 38 54 42 459	675

³⁷ Η αναλογία στα μέσα αεροπορικής άμυνας για το 2009 προκύπτει ως εξής: 1.783/1.113= 1,60

³⁸ Η αναλογία στα μέσα αεροπορικής άμυνας για το 2015 προκύπτει ως εξής: 1.113/675= 1,64

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΑΜΥΝΑ AIR DEFENCE		ΣΥΝΟΛΟ 2009	2015	ΣΥΝΟΛΟ 2015
	Πύραυλοι HAWK	1.113	86	1.113
	Πύραυλοι Nike Hercules		92	
	Altigan PMADS octuple Stinger Inchr		70	
	Zipkin PMADS quad Stinger Inchr		78	
	FIM-43 Redeye (being withdrawn)		789	
	FIM-92A Stinger		146	

Πηγές: International Institute for Strategic Studies, (2016) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 116:1, 55-162

International Institute for Strategic Studies, (2009) Chapter Four: Europe, The Military Balance, 109:1, 127-155

3.3.5 Απαραίτητες Επισημάνσεις

Η στρατιωτική ισχύς δεν είναι ορθό, όπως γίνεται αρκετές φορές, να αναφέρεται μόνο στον αριθμό των διατιθέμενων μέσων, αλλά αυτά θα πρέπει να συνεκτιμώνται με τις ιδιότητες των δυνάμεων (προσωπικού και μέσων) όπως ηθικό, πολεμική πείρα, ηγεσία, σύγχρονο ή όχι υλικό, αξιοπιστία, τεχνικά χαρακτηριστικά κλπ, καθώς και με το επιχειρησιακό περιβάλλον στο οποίο ενεργεί μια δύναμη. Όταν για παράδειγμα μια δύναμη δεν δύναται να αναπτύξει και να χρησιμοποιήσει τα μέσα και τις ικανότητές της, είναι αυτονόητο ότι η μαχητική της ισχύς μειώνεται (ΓΕΣ, 1999, σσ. 108-110).

Τα κύρια μέσα και οπλικά συστήματα πρέπει να βαθμολογούνται με βάση ενδεικτικούς συντελεστές οι οποίοι εξαρτώνται από:

- α. Τη δύναμη-σύνθεση
- β. Τον εξοπλισμό
- γ. Τα επιχειρησιακά και τεχνικά χαρακτηριστικά
- δ. Λοιπά στοιχεία.

Στον Πίνακα 3-25 παρατίθενται οι συντελεστές ισοδυναμίας οπλικών συστημάτων, όπως αυτοί αναφέρονται στο Εγχειρίδιο Εκστρατείας «Πληροφορίες Μάχης» του Ελληνικού στρατού, τα οποία διευκολύνουν τις εκάστοτε απαιτούμενες συγκρίσεις τους. Οι συντελεστές αυτοί έχουν εξαχθεί από εγχειρίδια Πολυεθνικών Στρατιωτικών Συμμαχιών και ξένων Στρατών (NATO, ΗΠΑ κλπ.) και είναι ενδεικτικοί. Στη σύγκριση των στοιχείων έχουν ληφθεί κυρίως υπόψη οι δυνατότητες ισχύος πυρός, αξιοπιστίας βολής και οι δυνατότητες μεταφοράς (ΓΕΣ, 1999, σσ. 108-110). Ακολουθεί ένα απλό παράδειγμα χρήσης του παρακάτω πίνακα. Φαινομενικά, όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 3-5, η Τουρκία διαθέτει σχεδόν τα διπλάσια μαχητικά ελικόπτερα από την Ελλάδα, ήτοι 49 έναντι 29 με την αναλογία να διαμορφώνεται στο $49/29=1,7$ δηλαδή

1,7:1 υπέρ της Τουρκίας. Θεωρώντας τα πληρώματα των μαχητικών ελικοπτέρων των δυο χωρών το ίδιο ικανά και όλα τα ελικόπτερα διαθέσιμα, υπολογίζεται η πραγματική ισχύς τους ως εξής: Πολλαπλασιάζουμε τον αριθμό των μέσων που διαθέτει κάθε χώρα με το συντελεστή ισοδυναμίας, ο οποίος δείχνει πόσο πιο ισχυρό ή πιο αδύναμο είναι ένα μέσο από ένα άλλο. Στη προκειμένη περίπτωση ένα μαχητικό ελικόπτερο Apache είναι 0,77 φορές πιο ισχυρό από ένα αντίστοιχο Cobra. Συγκεκριμένα και χάριν απλοποίησης, θεωρώντας όλους τους τύπους apache και cobra της ίδιας δυναμικότητας (1,77 και 1 αντίστοιχα), για την Ελλάδα η πραγματική ισχύς των μαχητικών της ελικοπτέρων είναι $29 \cdot 1,77 = 51,33$ και για τη Τουρκία $49 \cdot 1 = 49$. Άρα η πραγματική αναλογία ισχύος των μαχητικών ελικοπτέρων των δυο χωρών δεν είναι 1,7:1 υπέρ της Τουρκίας αλλά 1,05:1 υπέρ της Ελλάδας.

Πίνακας 3-25. Ενδεικτικοί Συντελεστές Ισοδυναμίας Οπλικών Συστημάτων

A/A	ΟΠΛΟ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ
1	Άρμα M60A1, 105 mm (US)	1,00
2	Άρμα M60A3, 105 mm (US)	1,11
3	Άρμα M48A5, 105 mm (US)	0,99
4	Άρμα M48A5, 105 mm MOLF	1,13
5	Άρμα M48A5T1, 105 mm	0,99
6	Άρμα M48A5T2, 105 mm	1,12
7	Άρμα LEOPARD I, 105 mm	1,02
8	Άρμα LEOPARD IGR, 105 mm	1,05
9	Άρμα LEOPARD IV, 105 mm	1,05
10	Άρμα LEOPARD IA5, 105 mm	1,14
11	Άρμα LEOPARD ITU, 105 mm	1,05
12	Άρμα LEOPARD IA1, 105 mm	1,02
13	Άρμα T-80, 125 mm	1,19
14	Άρμα T-72, 125 mm	1,13
15	Άρμα T-64, 125 mm	0,99
16	Άρμα T-55/54, 100 mm	0,98
17	Άρμα M1 ADAMS MDM 105 mm	1,31
18	Ε/Π COBRA, AH-1G HUEYCOBRA (US)	0,60
19	Ε/Π COBRA, AH-1S (US)	1,00
20	Ε/Π AAH, AH-64 APACHE (US)	1,77
21	Ε/Π HIND - D, MI -8	1,11
22	A/T MILLAN	0,72
23	A/T TOW GO	0,79
24	A/T TOW/M113	1,00
25	A/T TOW/ITV	1,00
26	A/T LAW 66 mm, M72	0,20
27	A/T STRIM 89 mm, LRAC	0,35
28	Πυροβόλο 105 mm (P/M) (CZ)	0,82
29	Πυροβόλο 155 mm M109A1 (A/K)	1,00
30	Πυροβόλο 155 mm M114A1 (P/M)	0,76
31	Πυροβόλο 155 mm M109A2 (A/K)	1,02
32	Πυροβόλο 8 inch M110A1 (A/K)	0,98
33	Πυροβόλο 8 inch M115 (P/M)	0,76

A/A	ΟΠΛΟ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ
34	122 mm MRL M1972 (CZ) RM-70	0,89
35	Leonidas	1,00
36	TOMΠ APC, M113A1, M2MG .50 cal (US)	1,00
37	TOMΠ APC, YPR-765, .50 cal MD (TU)	1,00
38	TOMA M2 / IFV BRADLEY (US)	1,00
39	TOMA BMP-1	0,89
40	TOMA FMC NUROL (TU)	1,00
41	A/A VULKAN, 20 mm CANNON (T)	1,00
42	A/A TWIN RH202, 20 mm CANNON	0,94
43	A/A REDEYE	1,03
44	A/A ZSU-23-2	0,96
45	A/A STINGER	1,20
46	A/A Δίδυμα 40 χιλ.	0,60
47	A/A Μονόκανα 0,50 χιλ.	0,20
48	A/A Τετράδυμα 0.50 χιλ.	0,50

Πηγή: Εγχειρίδιο Εκστρατείας 151-1(1999) «Πληροφορίες Μάχης», σελ. 109

Πιο δόκιμο και πλησίον της πραγματικότητας, όπως αναφέρεται στα στρατιωτικά εγχειρίδια εκπαίδευσης όλων των ενόπλων δυνάμεων (στην Ελλάδα στο ΕΕ 151-1 και ΣΚ 30-1B), είναι τελικά να γίνεται αναφορά στην σχετική μαχητική ισχύ δυο δυνάμεων όπου πλέον της αναλογίας των μέσων αναφέρεται και περιφραστικά η συγκριτική σχέση των δυο δυνάμεων (ΓΕΣ, 1999, σ. 108). Οι επιτελείς επιχειρήσεων και πληροφοριών είναι υπεύθυνοι για τη σύνταξη συγκριτικού Πίνακα Πλεονεκτημάτων των φίλιων και εχθρικών δυνάμεων όπου υπολογίζεται η πραγματική μαχητική ισχύς πέραν της απλής αναλογίας δυνάμεων, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τους τις Ιστορικά Ενδεδειγμένες Ελάχιστες Αναλογίες για τη σχεδίαση των επιχειρήσεων, όπως εμφανίζονται παρακάτω στον Πίνακα 3-26 (ΓΕΣ, 2014, σσ. 89-92).

Πίνακας 3-26. Ιστορικά Ενδεικτικές Ελάχιστες Αναλογίες

Ιστορικά Ενδεικτικές Ελάχιστες Αναλογίες		
Φίλια Αποστολή	Φίλιος : Εχθρός	Κατάσταση
Επιβράδυνση	1 : 6	
Άμυνα	1 : 3	Ισχυρή Τοποθεσία
Άμυνα	1 : 2,5	Πρόχειρα Οργανωμένη
Επίθεση	3 : 1	Ισχυρή Τοποθεσία
Επίθεση	2,5 : 1	Πρόχειρα Οργανωμένη
Αντεπίθεση	1 : 1	Πλευρική

Πηγή: Στρατιωτικός Κανονισμός 30-1Α (2014) «Η Σχεδίαση στον Στρατό Ξηράς», σελ. 92

4. Στατιστική Ανάλυση των Τουρκικών παραβιάσεων- παραβάσεων

4.1 Εισαγωγή

Οι πόλεμοι μεταξύ των χωρών και τα θερμά επεισόδια μεταξύ τους σχεδόν ποτέ δεν ξεσπούν ξαφνικά χωρίς προειδοποιήσεις και χρόνιες διενέξεις. Έχουν προηγηθεί συνήθως αμφισβητήσεις κυριαρχικών δικαιωμάτων μέσω διπλωματικών και στρατιωτικών κινήσεων. Συνήθως την αναθεωρητική στάση την τηρεί η ισχυρότερη χώρα και προσπαθεί όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο να επιβάλει τη θέληση της σε μια άλλη χώρα και να αλλάξει το *status quo* υπέρ της, μη αποδεχόμενη την υφιστάμενη ισορροπία ισχύος. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν οι παραβιάσεις των Εθνικών Χωρικών Υδάτων (ΕΧΥ) και του Εθνικού Εναέριου Χώρου (ΕΕΧ) της Ελλάδας καθώς και οι παραβάσεις των Κανόνων Εναέριας Κυκλοφορίας (ΚΕΚ) στη περιοχή πληροφοριών πτήσεων (FIR) των Αθηνών από την Τουρκία την περίοδο 2009-2015, ως ένδειξη υπεροχής ισχύος και προσπάθειας αλλαγής του *status quo*. Θα εξεταστεί αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του ΑΕΠ, των Στρατιωτικών Δαπανών και του Στρατιωτικού Προσωπικού των δυο χωρών που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο με τη συχνότητα των παραβιάσεων- παραβάσεων, αν δηλαδή επηρεάζουν τη συχνότητα και σηματοδοτούν μια αλλαγή στην ισορροπία ισχύος.

Κρίνεται σκόπιμη η επεξήγηση των όρων που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια, σύμφωνα με αναφορές του ΓΕΕΘΑ και του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών. Έτσι, η παραβίαση εναερίου χώρου αφορά την πτήση αεροσκάφους μιας χώρας σε εθνικό εναέριο χώρο άλλης χώρας χωρίς λήψη άδειας πτήσης από το ξένο κράτος. Παράβαση των κανόνων εναέριας κυκλοφορίας υπάρχει όταν αεροσκάφος εισέρχεται στο FIR (Flight Information Region) Αθηνών χωρίς να έχει καταθέσει σχέδιο πτήσεως, δηλαδή κατά παράβαση των κανόνων εναέριας κυκλοφορίας. Οι κανόνες εναέριας κυκλοφορίας έχουν θεσπισθεί από τις εντεταλμένες από τον ICAO (International Civil Aviation Organization) ελληνικές αρχές εναέριας κυκλοφορίας με βάση τις προβλέψεις και τις σχετικές συστάσεις του καθώς και τη διεθνή πρακτική και αποσκοπούν στην εξασφάλιση ασφαλών συνθηκών πτήσεως σε όλον τον εναέριο χώρο του FIR Αθηνών (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Η Τουρκία ισχυρίζεται τα τελευταία χρόνια ότι η Σύμβαση του Σικάγου του 1944 και οι κανόνες και συστάσεις του ICAO δεν εφαρμόζονται για τα κρατικά αεροσκάφη, παραβλέποντας την υποχρέωση των κρατών να εξασφαλίζουν ότι τα αεροσκάφη τους σέβονται τις βασικές αρχές και τους κανόνες που είναι απαραίτητοι για την ασφάλεια της εναέριας κυκλοφορίας. Ο συντονισμός των πτήσεων, πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών, σε διεθνή εναέριο χώρο είναι απαραίτητος για ασφαλή διεξαγωγή της εναέριας κυκλοφορίας και συνίσταται στην ανταλλαγή πληροφοριών για τις πτήσεις σε μία περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η

προβλεπόμενη από τον ICAO υποβολή των πληροφοριών πτήσεων υπό τη μορφή του σχεδίου πτήσης (Flight Plan) (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Τα όρια του FIR Αθηνών έχουν καθορισθεί με τις Περιοχικές Συμφωνίες Αεροναυτιλίας Ευρώπης του ICAO (1950, 1952, 1958). Ο ICAO έχει αναθέσει στην Ελλάδα την αρμοδιότητα ελέγχου της εναέριας κυκλοφορίας και της παροχής πληροφοριών πτήσεων εντός του FIR Αθηνών. Στις παραπάνω συμφωνίες συναίνεσε και η Τουρκία. Στο διεθνές εναέριο χώρο του FIR Αθηνών οι αρμόδιες ελληνικές αρχές μεριμνούν, με βάση την εντολή του ICAO, για την ασφάλεια της εναέριας κυκλοφορίας. Η άρνηση της Τουρκίας (από το 1974) για υποβολή σχεδίων πτήσης από τα στρατιωτικά της αεροσκάφη που εισέρχονται στο FIR Αθηνών, συνεπάγεται άρνηση του προβλεπόμενου από τον ICAO πολιτικό-στρατιωτικού συντονισμού με την υπεύθυνη αρχή εναέριας κυκλοφορίας για την ασφάλεια των πολιτικών πτήσεων (δηλαδή με την ελληνική Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας). Έτσι, τα τουρκικά στρατιωτικά αεροσκάφη διαπράττουν Παραβάσεις των Κανόνων Εναέριας Κυκλοφορίας (ΓΕΕΘΑ, 2016).

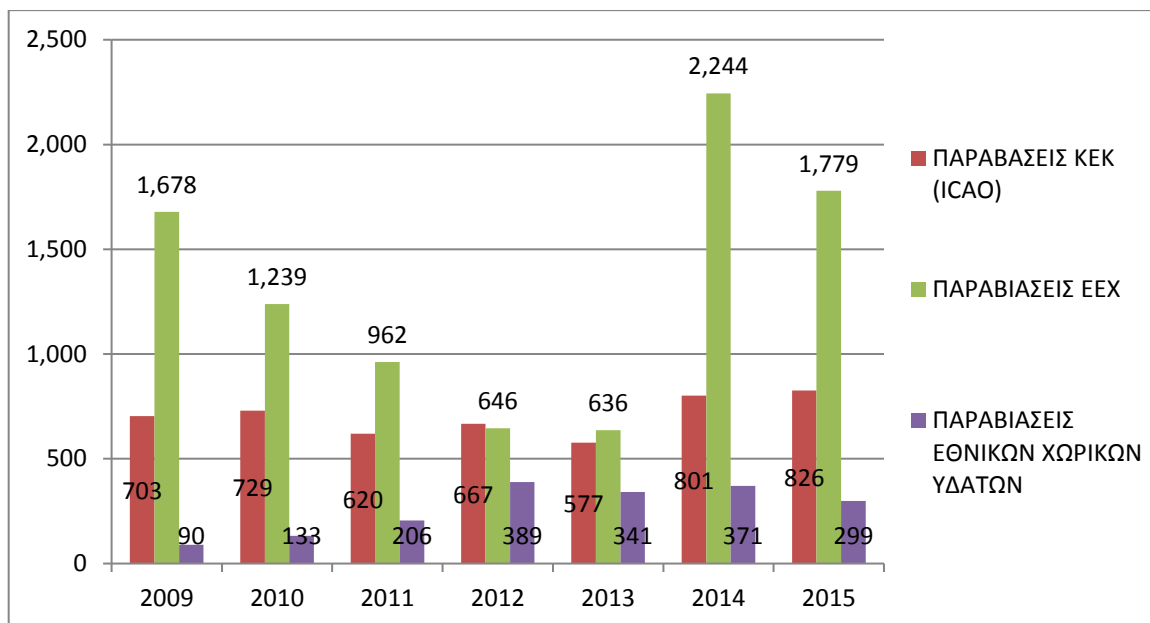
Η Ελλάδα από το 1931 (με το Π.Δ. της 6/18 Σεπτεμβρίου 1931) έχει καθορίσει αιγιαλίτιδα ζώνη εύρους 10 ναυτικών μιλίων για τους σκοπούς της αεροπορίας. Η Τουρκία δεν υπέβαλε καμία ένσταση τότε ως προς το εύρος του ελληνικού εναερίου χώρου και επί σειρά δεκαετιών το αναγνώριζε. Το σχετικό Π.Δ. εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα με ρητή πρόβλεψη του άρθρου 191 παρ.2 του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου [Ν. 1815/1988 (ΦΕΚ Α' 250)]. Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 της Σύμβασης του Σικάγου του 1944 για την Διεθνή Πολιτική Αεροπορία και τα άρθρα 2 και 3 της Διεθνούς Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982, ο εθνικός εναέριος χώρος ενός κράτους είναι ο εναέριος χώρος που εκτείνεται πάνω από το χερσαίο έδαφος και τα χωρικά του ύδατα. Κατά συνέπεια, το εύρος του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου εκτείνεται στα 10 ν.μ. σύμφωνα με το προαναφερθέν Π.Δ. του 1931. Η Ελλάδα έχει προβεί, ήδη από την θεσμοθέτηση του ελληνικού εναερίου χώρου, σε κάθε αναγκαία διεθνή γνωστοποίηση του εύρους αυτού (δημοσίευση σε χάρτες CINA, στους χάρτες του ICAO, στο Περιοχικό Σχέδιο Αεροναυτιλίας Ευρώπης, στο Εθνικό Εγχειρίδιο Αεροναυτιλίας (AIP) κ.λπ.). Σημειώνεται ότι στη δεύτερη δημοσίευση των αεροναυτικών χαρτών του ICAO το 1955, συμπεριελήφθησαν και πάλι αεροναυτικοί χάρτες, ελληνικοί αλλά και τουρκοί, με απεικόνιση των εξωτερικών ορίων του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου (10 ν.μ.) (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Τέλος όσον αφορά τα χωρικά ύδατα, η Ελλάδα το 1936 (Α.Ν. 230/1936), καθόρισε αιγιαλίτιδα ζώνη εύρους 6 ν.μ. χωρίς να τίγονται ισχύουσες διατάξεις που αφορούν σε ειδικές περιπτώσεις και ορίζουν μεγαλύτερο ή μικρότερο εύρος. Η επιφύλαξη αυτή παρέπεμπε στο Π.Δ. του 1931, που καθόριζε την εύρους 10 ν.μ. αιγιαλίτιδα ζώνη για τους σκοπούς της αεροπορίας. Η αιγιαλίτιδα ζώνη γενικής εφαρμογής και έκτασης 6 ν.μ. προβλέπεται και στο άρθρο 139 του ΚΑΝΔ [ΝΔ 187/1973 (ΦΕΚ Α' 261)]. Η Ελλάδα, βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας (Montego Bay, 1982), το οποίο αποτελεί παράλληλα και εθιμικό δίκαιο, δικαιούται να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ν.μ. Κατά την επικύρωση της Σύμβασης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα προέβη σε δήλωση ότι ο χρόνος και ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης είναι

ζήτημα που απορρέει από την εθνική της στρατηγική, χωρίς αυτό να σημαίνει απεμπόληση εκ μέρους της του δικαιώματος αυτού. Επίσης, το αρ. 2 του νόμου 2321/1995, με τον οποίο η χώρα μας κύρωσε τη Διεθνή Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας, ορίζει ότι «η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα κατ' εφαρμογή του αρ. 3 της κυρούμενης Συμβάσεως να επεκτείνει σε οποιονδήποτε χρόνο το εύρος της χωρικής της θάλασσας μέχρις αποστάσεως 12 ν.μ.». Η Τουρκία, με ομόφωνο ψήφισμα της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης (8/6/1995), απειλεί με πόλεμο την Ελλάδα σε περίπτωση επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης πέραν των 6 ν.μ. (causus belli). Σημειώνεται ότι η Τουρκία έχει ήδη επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 12 ν.μ. στον Εύξεινο Πόντο και τη Μεσόγειο. Η συντριπτική πλειοψηφία των παράκτιων χωρών στον κόσμο έχουν θεσπίσει αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ν.μ (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Θέμα θαλασσίων συνόρων μεταξύ δύο όμορων κρατών τίθεται όπου η απόσταση των αντικειμένων ακτών τους δεν υπερβαίνει το άθροισμα της αιγιαλίτιδας ζώνης τους. Τα ελληνοτουρκικά θαλάσσια σύνορα, έχουν καθορισθεί βάσει του διεθνούς δικαίου, συμβατικού και εθμικού. Πιο συγκεκριμένα, στα Δωδεκάνησα καθορίζονται με την Ιταλο-Τουρκική Συμφωνία της Άγκυρας από τις 4/1/1932 και το συνακόλουθο Πρωτόκολλο (Procès Verbal) από τις 28/12/1932, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της κύριας Συμφωνίας της 4.1.1932. Η Ελλάδα, ως διάδοχο κράτος της Ιταλίας από το 1947, με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων, απέκτησε κυριαρχία στα Δωδεκάνησα, χωρίς οιαδήποτε αλλαγή των θαλασσίων ορίων που καθορίστηκαν με την Ιταλο-Τουρκική Συμφωνία και το Πρωτόκολλο του 1932. Τα θαλάσσια σύνορα στη Θράκη (3 ν.μ. από τις εκβολές του Έβρου), έχουν καθοριστεί από τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης του 1923 και το Πρωτόκολλο των Αθηνών του 1926. Από τις εκβολές του Έβρου έως τα Δωδεκάνησα και ειδικότερα όπου η απόσταση μεταξύ των αντικειμένων ακτών Ελλάδας και Τουρκίας δεν υπερβαίνει τα 12 ν.μ. (ήτοι το άθροισμα της αιγιαλίτιδας ζώνης των δύο χωρών), τα Ελληνο-Τουρκικά θαλάσσια σύνορα προσδιορίζονται βάσει της αρχής της ίσης απόστασης (μέσης γραμμής) μεταξύ των αντικειμένων ακτών (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Στο γράφημα 4-1 που ακολουθεί εμφανίζονται συγκεντρωτικά, για το διάστημα 2009-2015, οι Τουρκικές παραβάσεις-παραβιάσεις όπως αυτές αναφέρονται από το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας στην επίσημη ιστοσελίδα του (ΓΕΕΘΑ, 2016).

Γράφημα 4-1. Γράφημα των Τουρκικών Παραβάσεων-Παραβιάσεων κατά τα έτη 2009-2015

4.2 Ανάλυση Στατιστικών ευρημάτων

Αρχικά εξετάζονται οι συσχετίσεις των παρακάτω τριών (3) μεταβλητών:

1. Των παραβάσεων των Κανόνων Εναέριας Κυκλοφορίας στη περιοχή πληροφοριών πτήσεων (FIR) της Αθήνας-Ελλάδας.
2. Των παραβιάσεων των Εθνικών Χωρικών της Ελλάδας.
3. Των παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου της Ελλάδας

με τις ακόλουθες τρεις (3) μεταβλητές:

1. Τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ
2. Τον λόγο των Τουρκικών στρατιωτικών δαπανών προς τις αντίστοιχες Ελληνικές και
3. Τον λόγο του Τουρκικού στρατιωτικού προσωπικού προς το Ελληνικό στρατιωτικό προσωπικό.

Χρησιμοποιήθηκαν οι λόγοι των μεταβλητών και όχι οι απόλυτοι αριθμοί τους, ως πιο ενδεικτικοί των ενδεχόμενων αλλαγών στην ισορροπία ισχύος μεταξύ των δυο χωρών. Ο λόγος π.χ των στρατιωτικών δαπανών για κάθε έτος μας δίνει ένα σημαντικό αριθμό για την κατανόηση της τάσης ενδεχόμενων αλλαγών στην ισορροπία ισχύος μεταξύ δυο χωρών ενώ ταυτόχρονα συσχετίζει δυο προηγουμένως άσχετους μεταξύ τους αριθμούς. Αν για παράδειγμα ο λόγος των στρατιωτικών δαπανών Τουρκίας-Ελλάδας το 2009 ήταν όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια 3,3 και το 2015 διαμορφώθηκε στο 9,1 είναι μια σοβαρή ένδειξη αλλαγής στην όποια σχέση ισχύος υπάρχει μεταξύ των δυο χωρών. Έχοντας παρουσιάσει αναλυτικά τα

στρατιωτικά μέσα των δυο χωρών και την επιρροή τους στη σχέση ισχύος από τις αναλογίες που προκύπτουν, θα εξεταστεί στη συνέχεια η επιρροή στη σχέση ισχύος των δυο χωρών, των λοιπών μεταβλητών που εξετάστηκαν στη παρούσα εργασία, μέσω της συσχέτισής τους με τον αριθμό παραβιάσεων-παραβάσεων της Τουρκίας προς την Ελλάδα ως ένδειξη προσπάθειας αλλαγής του *status quo* από την πρώτη.

Για τον έλεγχο της συσχέτισης των παραπάνω μεταβλητών χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της ανάλυσης δεδομένων του προγράμματος επεξεργασίας δεδομένων Excel της Microsoft. Τα δεδομένα των ΑΕΠ και των Στρατιωτικών δαπανών όπως και στις υποενότητες 3.2.1 και 3.2.2 λήφθηκαν από τη ΠΤ και του Στρατιωτικού Προσωπικού από τη Βορειοατλαντική Συμμαχία (NATO, 2016). Οι τιμές των ΑΕΠ και των Στρατιωτικών δαπανών ελήφθησαν σε δολάρια Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής με έτος βάσης το 2010. Χρησιμοποιήθηκαν οι λόγοι των μεταβλητών και όχι οι απόλυτοι αριθμοί τους, ως πιο ενδεικτικοί των ενδεχόμενων αλλαγών στην ισορροπία ισχύος μεταξύ των δυο χωρών. Στον Πίνακα 4-1 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν. Εξετάζονται ακολούθως οι συσχετίσεις των παραβάσεων-παραβιάσεων με κάθε μια από τις τρεις αυτές μεταβλητές, τονίζοντας ότι η ύπαρξη συσχέτισης δεν σημαίνει σχέση αιτίας-αποτελέσματος, καθώς για την απόδειξη τέτοιας σχέσης απαιτείται πειραματισμός.

Πίνακας 4-1. Δεδομένα Στατιστικής Ανάλυσης

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑ ΒΑΣΕΙΣ ΚΕΚ (ICAO)	ΠΑΡΑ ΒΙΑΣΕΙΣ ΕΕΧ	ΠΑΡΑ ΒΙΑΣΕΙΣ ΕΧΥ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΕΠ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΤΡ. ΔΑΠΑΝΩΝ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΤΡ. ΠΡ/ΚΟ
2009	703	1678	90	1,9	3,3	3,7
2010	729	1239	133	2,4	4,4	3,9
2011	620	962	206	2,7	5,7	4,2
2012	667	646	389	3,2	7,0	4,5
2013	577	636	341	3,4	8,3	3,9
2014	801	2244	371	3,4	9,3	4,1
2015	826	1779	299	3,7	9,1	4,4

Χρησιμοποιώντας τα δεδομένα του Πίνακα 4-1 και το εργαλείο ανάλυσης δεδομένων «Συσχέτιση» του Excel, δίδονται όπως εμφανίζονται στον Πίνακα 4-2 οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών. Οι τιμές που λαμβάνει ο συντελεστής συσχέτισης μπορεί να κυμαίνεται από -1 όπου δείχνει ισχυρή αρνητική συσχέτιση έως +1 όπου καταδεικνύει ισχυρή θετική συσχέτιση· τιμές πολύ κοντά στο μηδέν (0) καταδεικνύουν μηδενική σχέση.

Πίνακας 4-2. Συντελεστές Συσχέτισης

	ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ ΚΕΚ (ICAO)	ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΕΕΧ	ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΕΧΥ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΣΤΡΑΤ. ΔΑΠΑΝΩΝ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΣΤΡΑΤ. ΠΡΟΣ/ΚΟ	ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΑΕΠ
ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ ΚΕΚ (ICAO)	1					
ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΕΕΧ	0,854	1				
ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΕΧΥ	0,030	-0,121	1			
ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΣΤΡΑΤ. ΔΑΠΑΝΩΝ	0,282	0,178	0,880	1		
ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΣΤΡΑΤ. ΠΡΟΣ/ΚΟ	0,217	-0,148	0,655	0,551	1	
ΛΟΓΟΣ ΤΟΥΡΚ. ΠΡΟΣ ΕΛΛ. ΑΕΠ	0,219	0,017	0,889	0,974	0,662	1

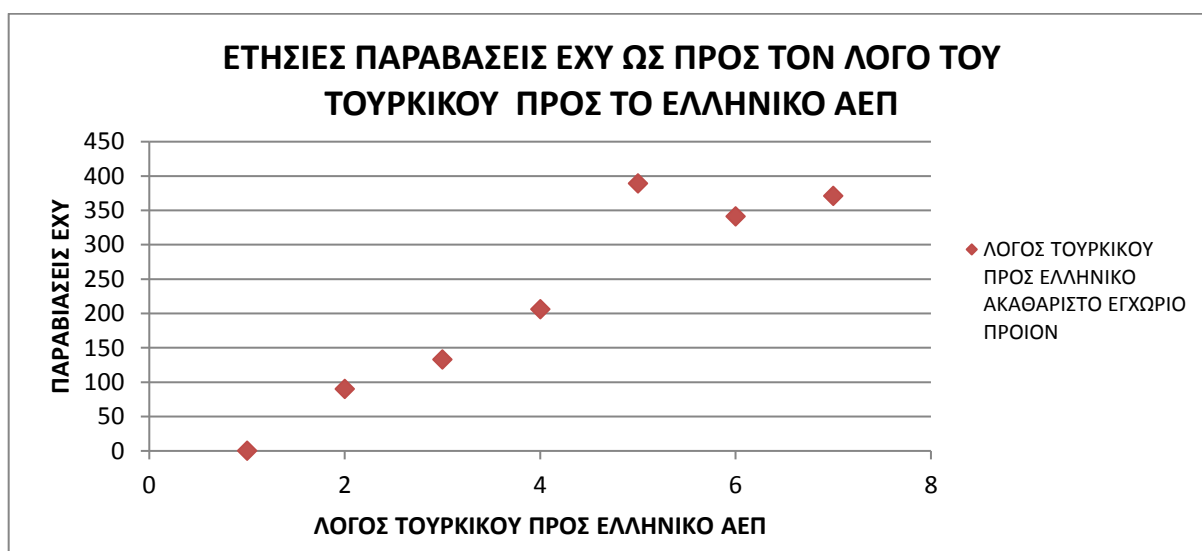
4.2.1 Παραβιάσεις Εθνικών Χωρικών Υδάτων

Εξετάζοντας τις συσχετίσεις των Παραβιάσεων των Εθνικών Χωρικών Υδάτων της Ελλάδας με τις τρεις μεταβλητές που αναφέρθηκαν νωρίτερα παρατηρούνται τα εξής:

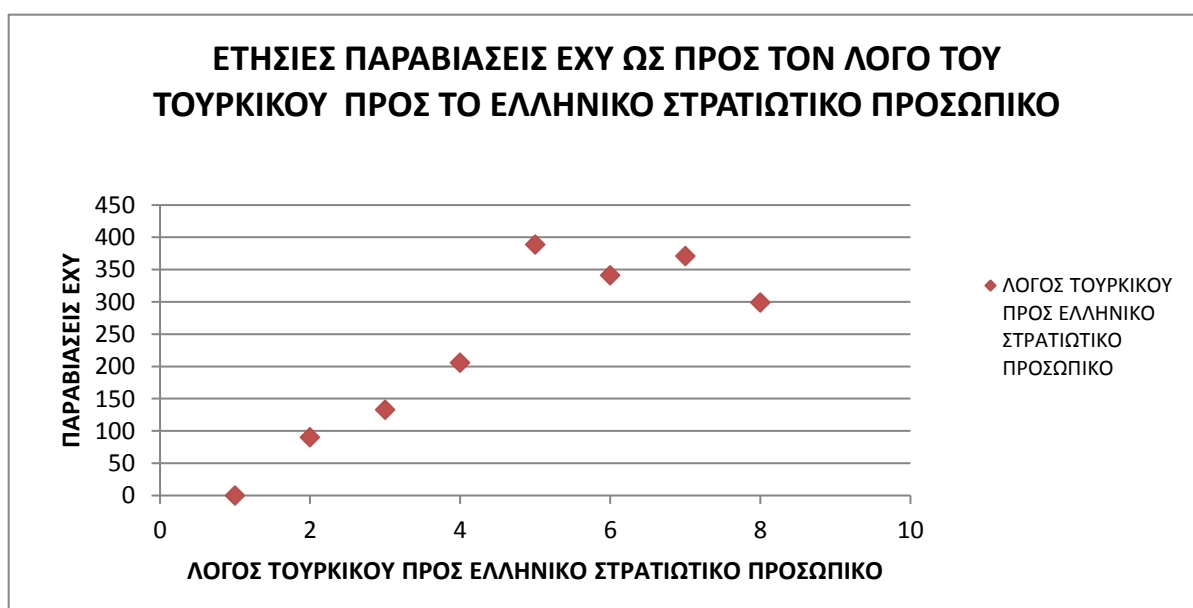
1. Υψηλή θετική συσχέτιση (0,88) με τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων των ΕΧΥ της Ελλάδας από την Τουρκία θα αυξάνεται σημαντικά όσο αυξάνονται οι Τουρκικές Στρατιωτικές Δαπάνες σε σχέση με τις Ελληνικές.
2. Σημαντική θετική συσχέτιση (0,65) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων των ΕΧΥ της Ελλάδας θα αυξάνεται όσο αυξάνεται το Τουρκικό Στρατιωτικό Προσωπικό σε σχέση με το Ελληνικό.
3. Υψηλή θετική συσχέτιση (0,89) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων των ΕΧΥ της Ελλάδας θα αυξάνεται σημαντικά όσο αυξάνεται το Τουρκικό ΑΕΠ σε σχέση με το Ελληνικό.

Παρατηρώντας στη συνέχεια τα διαγράμματα διασποράς των ετήσιων παραβιάσεων των Εθνικών Χωρικών Υδάτων της Ελλάδας από την Τουρκία την περίοδο 2009-2015 (Γραφήματα 4-2, 4-3 και 4-4) διαπιστώνεται ότι:

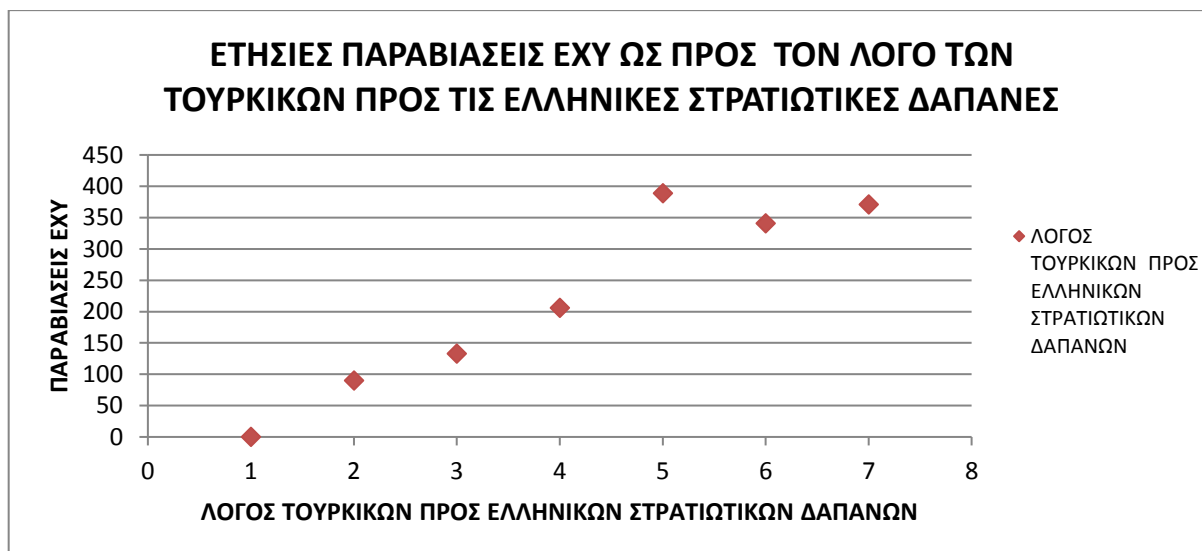
1. Παρουσιάζεται αυξητική τάση των παραβιάσεων όσο ο λόγος του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ μεγαλώνει (Γράφημα 4-2).
2. Παρουσιάζεται αυξητική τάση των παραβιάσεων όσο ο λόγος του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό μεγαλώνει (Γράφημα 4-3) και
3. Παρουσιάζεται αυξητική τάση των παραβιάσεων όσο ο λόγος των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες μεγαλώνει (Γράφημα 4-4).

Γράφημα 4-2. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ

Γράφημα 4-3. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό

Γράφημα 4-4. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΧΥ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες

4.2.2 Παραβάσεις Κανονισμού Εναέριας Κυκλοφορίας (ICAO)

Παρατηρώντας στον Πίνακα 4-2 τις συσχετίσεις των Παραβάσεων του Κανονισμού Εναέριας Κυκλοφορίας με τις τρεις υπό μελέτη μεταβλητές διαφαίνονται τα εξής:

1. Ασθενής θετική συσχέτιση (0,28) με τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβάσεων του ΚΕΚ θα αυξάνεται ελάχιστα όσο αυξάνονται οι Τουρκικές Στρατιωτικές Δαπάνες σε σχέση με τις Ελληνικές.

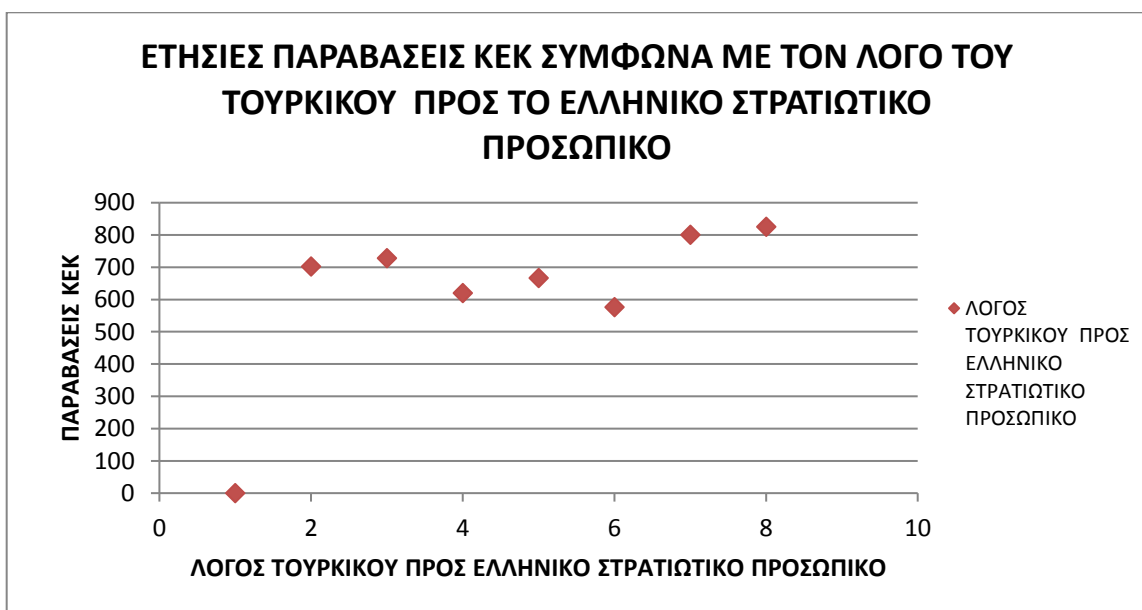
2. Ασθενής θετική συσχέτιση (0,21) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβάσεων του ΚΕΚ θα αυξάνεται ελάχιστα όσο αυξάνεται ο λόγος του Στρατιωτικού Προσωπικού της Τουρκίας ως προς εκείνο της Ελλάδας..

3. Ασθενής θετική συσχέτιση (0,21) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβάσεων του ΚΕΚ θα αυξάνεται ελάχιστα όσο αυξάνεται το Τουρκικό ΑΕΠ σε σχέση με το Ελληνικό.

Στα ακόλουθα διαγράμματα διασποράς των ετήσιων παραβάσεων του Κανονισμού Εναέριας Κυκλοφορίας από την Τουρκία την περίοδο 2009-2015 (Γραφήματα 4-5, 4-6 και 4-7) δεν παρουσιάζεται ξεκάθαρη θετική τάση των παραβάσεων του ΚΕΚ σε σχέση με τις υπό εξέταση μεταβλητές.

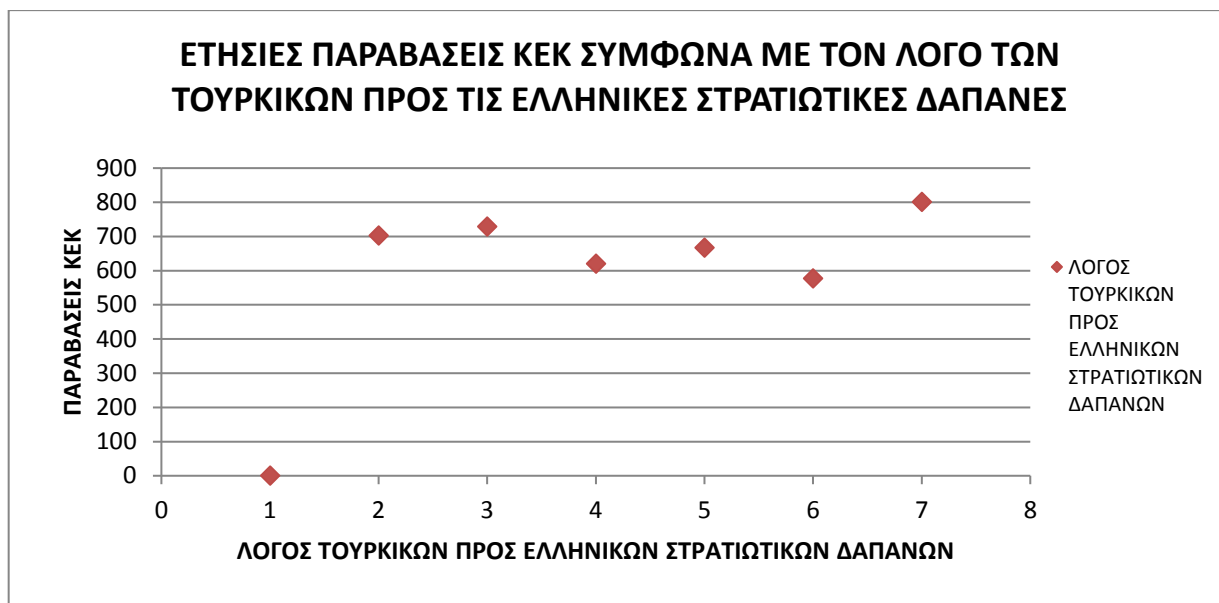

Γράφημα 4-5. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ

Γράφημα 4-6. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό

Γράφημα 4-7. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβάσεων ΚΕΚ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες

4.2.3 Παραβιάσεις Εθνικού Εναέριου Χώρου

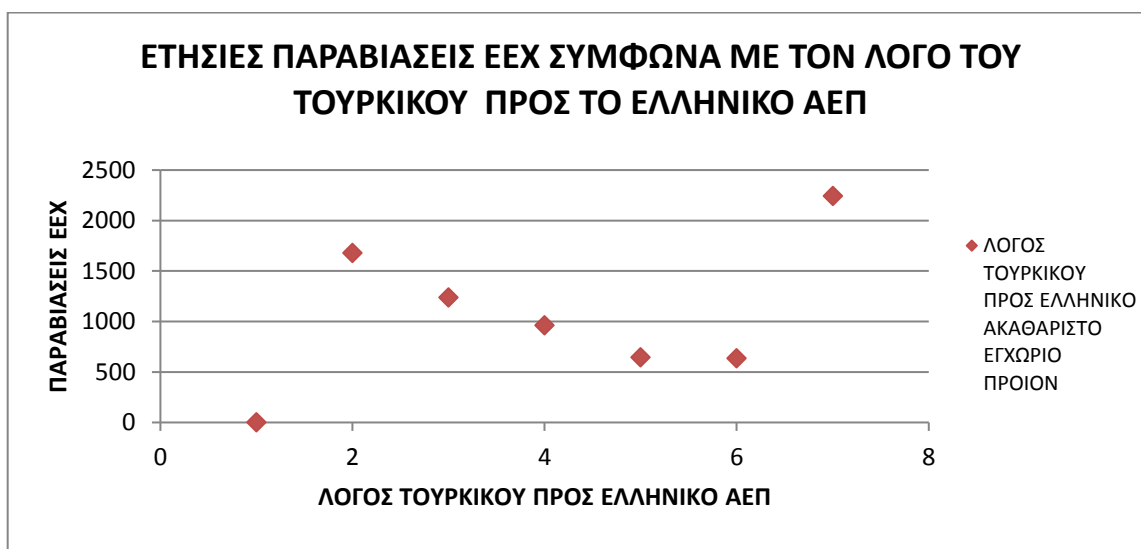
Από τους συντελεστές συσχέτισης των Παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου της Ελλάδας από την Τουρκία με τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως αυτές φαίνονται στον Πίνακα 4-2, διαπιστώνονται τα εξής:

1. Ασθενής θετική συσχέτιση (0,17) με τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων στον ΕΕΧ της Ελλάδας θα αυξάνεται ελάχιστα όσο αυξάνονται οι Τουρκικές Στρατιωτικές Δαπάνες σε σχέση με τις Ελληνικές.

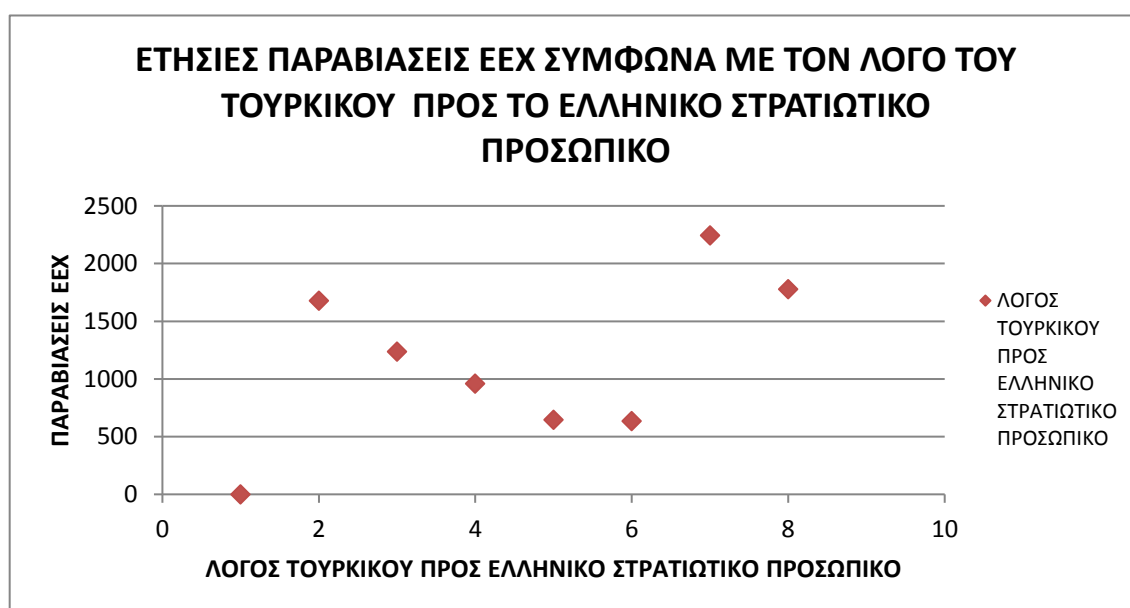
2. Ασθενής αρνητική συσχέτιση (-0,14) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων στον ΕΕΧ της Ελλάδας ουσιαστικά δεν συσχετίζεται με το πηλίκο του Στρατιωτικού Προσωπικού των δυο χωρών.

3. Μηδενική συσχέτιση (0,01) με τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ. Υπάρχει δηλαδή ένδειξη ότι ο αριθμός των παραβιάσεων στον ΕΕΧ της Ελλάδας δεν επηρεάζεται όσο μεταβάλλεται το πηλίκο των ΑΕΠ των δυο χωρών.

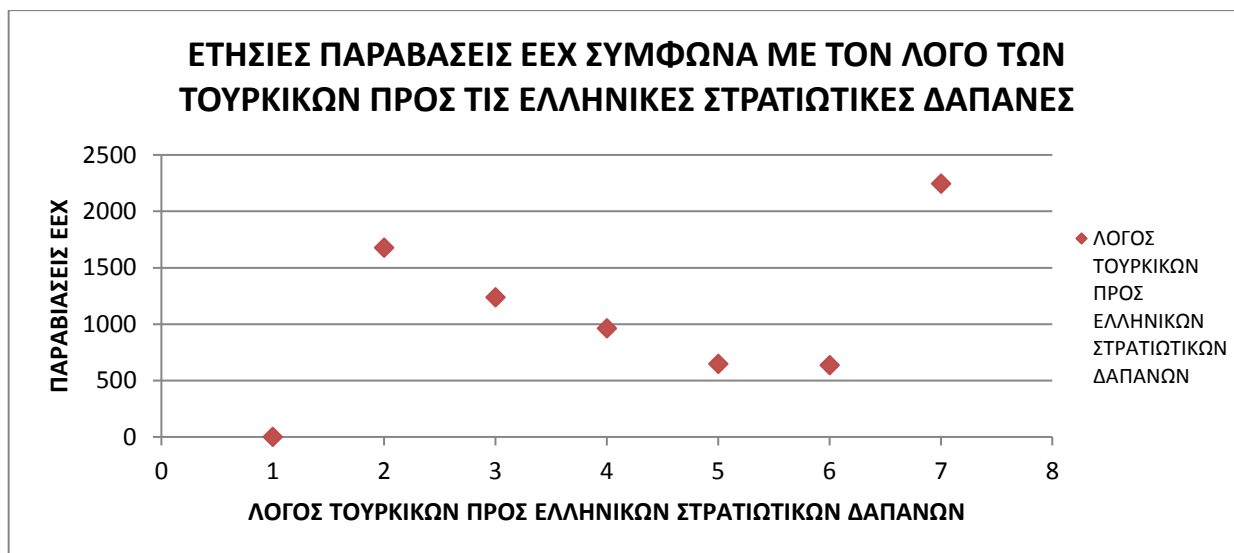
Στα διαγράμματα διασποράς των ετήσιων παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου της Ελλάδας από την Τουρκία την περίοδο 2009-2015 (Γραφήματα 4-8, 4-9 και 4-10) δεν παρουσιάζεται ξεκάθαρη αρνητική ή θετική τάση των παραβιάσεων με τη μεταβολή των υπό εξέταση μεταβλητών.

Γράφημα 4-8. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό ΑΕΠ

Γράφημα 4-9. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο του Τουρκικού προς το Ελληνικό Στρατιωτικό Προσωπικό

Γράφημα 4-10. Διάγραμμα Διασποράς των Ετήσιων Παραβιάσεων ΕΕΧ ως προς τον λόγο των Τουρκικών προς τις Ελληνικές Στρατιωτικές Δαπάνες

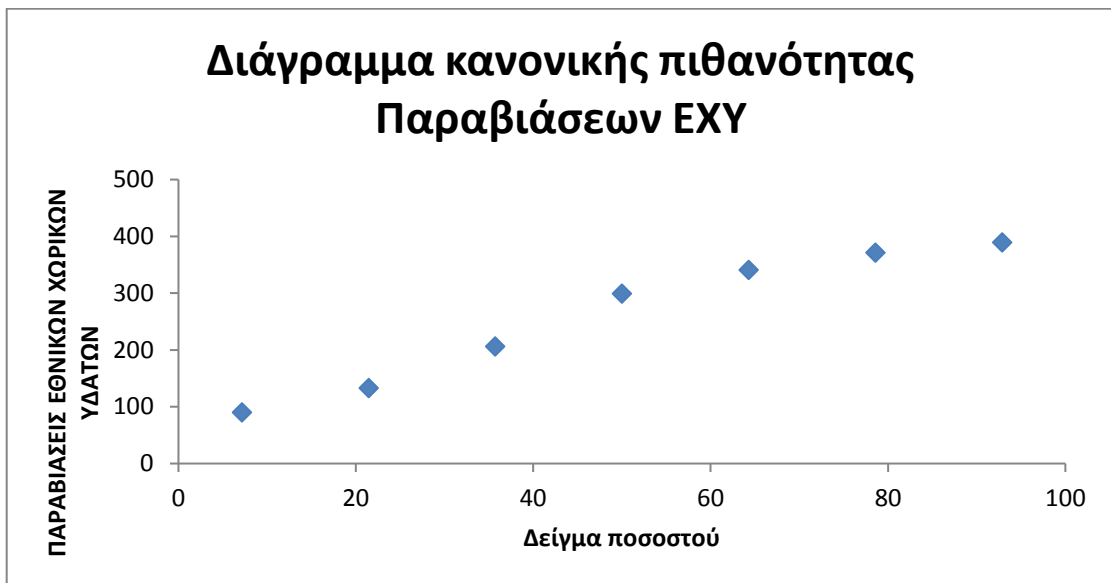
4.2.4 Επισημάνσεις

Λόγω της πολυπλοκότητας των αιτιών των παραβάσεων-παραβιάσεων οι οποίες πιθανότατα επηρεάζονται και από ποιοτικές μεταβλητές, του περιορισμένου αριθμού ετών ανάλυσης και συνεπώς του μικρού αριθμού δεδομένων, τα αποτελέσματα της μελέτης δεν δείχνουν στην πλειονότητα τους υψηλές συσχετίσεις αλλά κρίνεται ότι καταδεικνύουν χρήσιμα συμπεράσματα για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας και είναι αρκετά ενδιαφέροντα για μελετητές και διαμορφωτές πολιτικής. Ακόμα και η ένδειξη μη συσχέτισης μεταξύ δυο μεταβλητών προσφέρει θετικά στη γενικότερη ανάλυση.

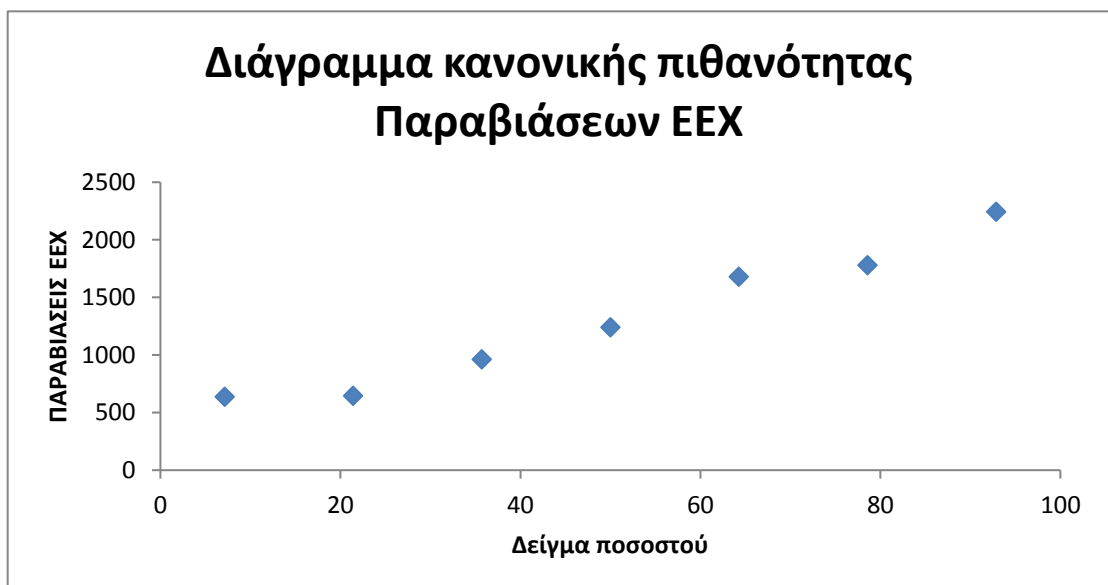
Έγινε προσπάθεια δημιουργίας ενός μαθηματικού μοντέλου ανάλυσης (γραμμικής παλινδρόμησης) της αιτιακής σχέσης των παραβιάσεων-παραβάσεων με τις μεταβλητές του ΑΕΠ, των Στρατιωτικών Δαπανών και του Στρατιωτικού Προσωπικού των δυο χωρών (ανεξάρτητες μεταβλητές) αλλά δεν ευοδώθηκε διότι οι εξαρτημένες μεταβλητές όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή, προϋπόθεση απαραίτητη για τη δημιουργία ενός γραμμικού μοντέλου παλινδρόμησης. Στατιστικές μέθοδοι που διορθώνουν τη μη κανονικότητα των δεδομένων ξεφεύγουν του στόχου της παρούσας εργασίας. Η παρούσα ανάλυση δύναται να αποτελέσει το πρώτο βήμα για περεταίρω εξέταση των δεδομένων και εμπλουτισμό της έρευνας με ποιοτικά στοιχεία που επηρεάζουν τη συχνότητα των παραβάσεων-παραβιάσεων.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4-2, η ισχυρή συσχέτιση των λόγων του ΑΕΠ και των Στρατιωτικών Δαπανών των δυο χωρών είναι ένδειξη μη δυνατότητας χρησιμοποίησης και των δυο σε μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης. Αντίθετα, οι μη ισχυρές συσχετίσεις μεταξύ των λοιπών μεταβλητών καταδεικνύουν την ύπαρξη δυνατότητας χρησιμοποίησης τους στο

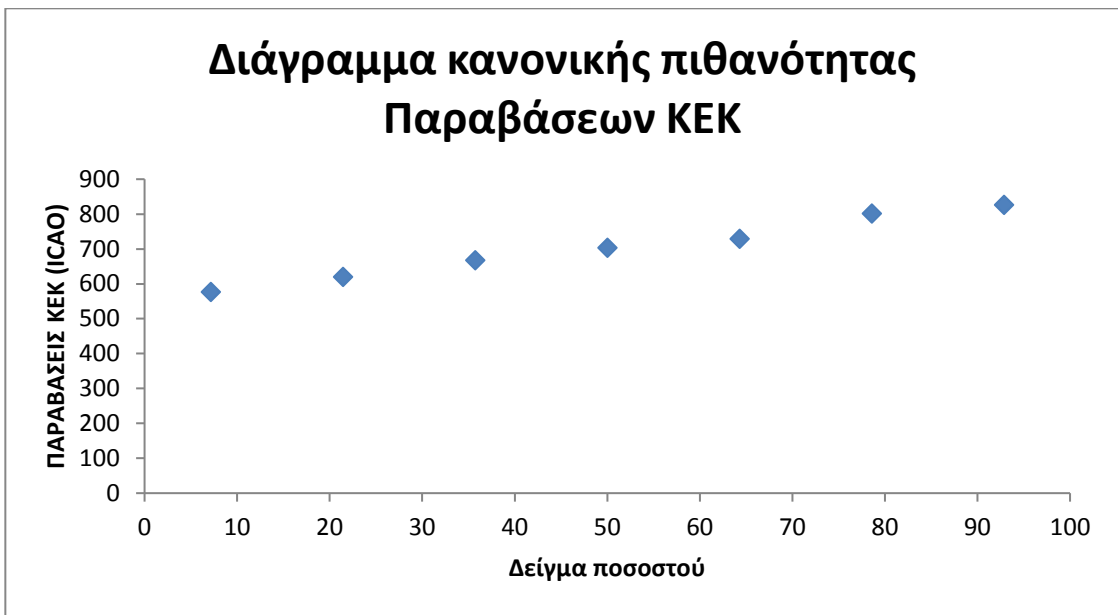
παραπάνω μοντέλο πρόβλεψης ως ανεξάρτητες μεταβλητές παραβιάσεων-παραβάσεων. Παρατίθενται στη συνέχεια τα διαγράμματα των κανονικών πιθανοτήτων των τριών (3) μεταβλητών (Γράφημα 4-11, 4-12 και 4-13) τα οποία δημιουργήθηκαν με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 4-1 στη προσπάθεια που κατεβλήθη να δημιουργηθεί ένα μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης που θα βοηθούσε στην ανάδειξη της αιτιακής σχέσης μεταξύ των μεταβλητών και στη διενέργεια μιας πρόβλεψης. Παρατηρείται ότι τα δεδομένα δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή, η οποία σχηματικά θα διαφαινόταν από το σχηματισμό μιας ευθείας γραμμής, γεγονός το οποίο δεν επιτρέπει τη δημιουργία ενός γραμμικού μοντέλου παλινδρόμησης.

Γράφημα 4-11. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβιάσεων EXY

Γράφημα 4-12. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβιάσεων EEX

Γράφημα 4-13. Γράφημα Κανονικής Πιθανότητας Παραβάσεων ΚΕΚ

5. Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αναφέρθηκαν διαφορετικές οπτικές των εννοιών της ισχύος και της ισορροπίας ισχύος όπως αυτές καταγράφονται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Επιλέχθηκε ως βάση ο ορισμός της ισχύος του Max Weber, όπου ισχύς είναι η ικανότητα ενός δρώντος να επιβάλει τη θέλησή του σε έναν άλλο δρώντα ακόμη και σε περίπτωση αντίστασης του τελευταίου. Για την έννοια της ισορροπίας ισχύος έγινε αποδεκτή, με βάση τον ορισμό του Emer de Vattel, η ύπαρξη τέτοιας ισχύος από τα δύο εξεταζόμενα κράτη ώστε να μη δύναται μια εκ των δυο να αλλάξει το *status quo* υπέρ της.

Παρουσιάστηκαν επίσης το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και ο Ρυθμός Ανάπτυξης Ελλάδας και Τουρκίας την περίοδο 2009-2015 όπου έγιναν εμφανείς οι μεγάλες αποκλίσεις των δυο χωρών και η απώλεια οικονομικής ισχύος της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας. Αναφέρθηκαν επίσης οι υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες, σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά στάνταρ, των δυο χωρών τα τελευταία χρόνια και έγινε φανερή η δραστική μείωση τους την περίοδο 2009-2015 για την Ελλάδα λόγω της οικονομικής κρίσης, ενώ για την ίδια περίοδο οι ίδιες δαπάνες για την Τουρκία παρουσιάζουν αύξηση.

Αναφέρθηκαν αναλυτικά τα στρατιωτικά μέσα που διέθεταν οι δυο χώρες μέχρι τα τέλη του 2015 καθώς και τα συγκεντρωτικά μεγέθη που παρουσίαζαν το 2009 για τις ανάγκες σύγκρισης. Με εξαίρεση τη μεγάλη αριθμητική υπεροχή στο στρατιωτικό προσωπικό της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας, οι λοιπές διαφορές σε στρατιωτικά μέσα δεν είναι συντριπτικές ούτε προεξοφλούν την θετική έκβαση πιθανής Τουρκικής επιθετικής ενέργειας. Αναφέρθηκε επίσης και αναλύθηκε στατιστικά η αναθεωρητική στάση της Τουρκίας στο Αιγαίο μέσω των παραβάσεων-παραβιάσεων έναντι της Ελλάδας για τη περίοδο 2009-2015. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της παραπάνω περιόδου κατέδειξε μια ισχυρή συσχέτιση της αυξητικής τάσης των παραβιάσεων των Εθνικών Χωρικών Υδάτων της Ελλάδας από την Τουρκία όταν το πηλίκο των λόγων του ΑΕΠ, των Στρατιωτικών Δαπανών και του Στρατιωτικού Προσωπικού της Τουρκίας προς τα αντίστοιχα της Ελλάδας, αυξάνεται. Αντίθετα οι συσχετίσεις των παραβάσεων του Κανονισμού Εναέριας Κυκλοφορίας και των παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου της Ελλάδας από την Τουρκία με τις παραπάνω ανεξάρτητες μεταβλητές δεν έδειξαν κάποια ισχυρή συσχέτιση.

Κρίνεται ότι η ισορροπία ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας διατηρείται, με αποτέλεσμα η Τουρκία να μη είναι σε θέση να αλλάξει σημαντικά το *status quo* υπέρ της, αφού η Ελλάδα δύναται με τα στρατιωτικά μέσα που διαθέτει να αμυνθεί αποτελεσματικά και να διατηρήσει τα κεκτημένα με ελάχιστες συγκριτικές απώλειες. Τονίζεται όμως ότι οι δραστικές περικοπές στους αμυντικούς προϋπολογισμούς της Ελλάδας, οι επιδράσεις τους στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας με την μείωση της διαθεσιμότητας των μέσων και η συνεχιζόμενη οικονομική ύφεση, τείνουν να διαβρώσουν ανησυχητικά την ισορροπημένη αυτή σχέση υπέρ της Τουρκίας. Προκαλεί

ανησυχία η έντονη Τουρκική αναθεωρητική δραστηριότητα στο Αιγαίο τους τελευταίους μήνες, όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα του ΓΕΕΘΑ. Η δήλωση σε συνέντευξή στο «euronews», του Αναπληρωτή Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Σωτήρη Ρούσσου "Είναι πιθανόν ό,τι χάσει η Τουρκία στην Ανατολή να το αναζητήσει στην πλευρά του Αιγαίου ή της Κύπρου και εκεί μπορεί να υπάρξει πρόβλημα." (Ρούσσος, 2016), ενισχύει τα συμπεράσματα της εν λόγω εργασίας.

Η περίοδος που γίνεται η συγγραφή των συμπερασμάτων αυτής της εργασίας είναι λίγες ημέρες μόνο μετά το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα κατά της Τουρκικής πολιτικής ηγεσίας την 15η Ιουλίου 2016 και την κήρυξη της χώρας σε τρίμηνη περίοδο έκτακτης ανάγκης (Lowen, 2016). Σίγουρα η ισορροπία ισχύος όπως παρουσιάστηκε στην παρούσα εργασία αλλάζει σημαντικά υπέρ της Ελλάδας αφού ο πανίσχυρος Τουρκικός Στρατός παρουσιάζεται διαιρεμένος, με χαμηλό ηθικό, αξιοπρέπεια και αξιοπιστία και με χιλιάδες αξιωματικούς όλων των βαθμίδων να βρίσκονται φυλακισμένοι και να κατηγορούνται για εσχάτη προδοσία. Επιπροσθέτως των παραπάνω αναφέρονται και τα λοιπά εσωτερικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Τουρκία στο εσωτερικό της, πλέον του εμφυλίου πολέμου στα νοτιοανατολικά της σύνορα με τη μειονότητα των Κούρδων, δηλαδή τις συνεχιζόμενες πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις, τις καταγγελίες για καταπάτηση της ελευθερίας του λόγου και τις έντονες αντιδράσεις Τούρκων πολιτών προς τον Πρόεδρο της Τουρκίας. Επιπλέον δεν είναι καλύτερο, παρά τις τελευταίες προσπάθειες της Τουρκικής ηγεσίας, το διεθνές περιβάλλον της Τουρκίας όπου οι σχέσεις με την ΕΕ δεν προχωρούν με τους ρυθμούς που αυτή θα επιθυμούσε (ειδικά μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και τις μαζικές διώξεις πολιτών και στρατιωτικών από τον Πρόεδρο της Τουρκίας φαίνεται να έχουν παγώσει). Η Γερμανία προχώρησε στην αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων (CNN NEWS, 2016), οι σχέσεις με τη Ρωσία είναι το λιγότερο παγωμένες με τεράστιες οικονομικές συνέπειες, ο όγκος των προσφύγων από τη Συρία συνεχώς αυξάνεται, η γειτονική Συρία δεν αναμένεται να σταθεροποιηθεί σύντομα μετά από έξι (6) σχεδόν χρόνια εμφυλίου πολέμου και ο τουρισμός έχει δεχθεί σοβαρότατο πλήγμα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, τη κατάρριψη του Ρωσικού πολεμικού αεροσκάφους στις 24 Νοεμβρίου 2015 (BBC NEWS, 2015) και τις πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις (10 μόνο μέσα στο 2016), με τελευταία αυτή στο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης στις 28 Ιουνίου 2016 (The New York Times, 2016).

Υπήρξαν ορισμένοι περιορισμοί κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Αναφέρθηκε ότι οι στρατιωτικοί εξοπλισμοί βοηθούν σημαντικά στον υπολογισμό της ισχύος. Τι συμβαίνει όμως με την πραγματική διαθεσιμότητα των υφιστάμενων εξοπλισμών; Τι γίνεται για παράδειγμα, όταν λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων, ακινητούν πολλά στρατιωτικά μέσα λόγω έλλειψης ανταλλακτικών ή είναι αναποτελεσματικά εξαιτίας της μη ύπαρξης ικανών αποθεμάτων λειτουργικών πυρομαχικών (που να μην έχουν λήξει ή να πλησιάζουν την ημερομηνία λήξης τους με αποτέλεσμα να μειώνεται η αποτελεσματικότητά τους); Όλοι οι υπολογισμοί και οι συσχετισμοί ισχύος αλλάζουν. Αυτό που δύναται να αναφερθεί εδώ, είναι ότι σύμφωνα με απόρρητες εκθέσεις του Ελληνικού Στρατού, η επιχειρησιακή ετοιμότητα των μονάδων μειώνεται δραστικά όταν μειώνεται η διαθεσιμότητα των στρατιωτικών μέσων που διαθέτουν,

άρα και η ισχύς τους το ίδιο. Επίσης η εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού και ιδιαίτερα των χειριστών των στρατιωτικών μέσων είναι κάτι το οποίο αυξάνει την αποτελεσματικότητα των στρατιωτικών μέσων άρα και τη μαχητική ισχύ μιας χώρας, αλλά δεν ενσωματώθηκε στην παρούσα έρευνα. Τέλος τα λιγοστά δεδομένα εξαιτίας της μικρής χρονικής περιόδου που εξετάστηκε δεν επέτρεψαν την εξαγωγή πιο ασφαλών στατιστικών συμπερασμάτων.

Υπάρχει η πεποίθηση ότι για να διατηρηθεί η ισορροπία ισχύος μεταξύ των δυο χωρών θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες προς τις εξής κατευθύνσεις: Η Ελλάδα θα πρέπει να εξέλθει όσο γίνεται πιο σύντομα από την οικονομική κρίση, να διαχειριστεί αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους της για στρατιωτικές δαπάνες, να διατηρήσει σε υψηλό επίπεδο τη διαθεσιμότητα των μέσων της και να επενδύσει στο προσωπικό της στοχεύοντας στη ποιοτική διαφοροποίηση της έναντι της αριθμητικής υπεροχής της Τουρκίας. Η Τουρκία αντίθετα θα πρέπει να στοχεύσει στην εξομάλυνση των σχέσεων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της περιβάλλον δημιουργώντας ένα κλίμα σταθερότητας, το οποίο τα τελευταία έτη και ειδικά μετά το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα έχει χαθεί. Η παρούσα έρευνα καταδεικνύει μια πραγματικότητα η οποία μπορεί να αποτελέσει την βάση για ερευνητές και στελέχη της δημόσιας διοίκησης που αργότερα θα λαμβάνουν σχετικές αποφάσεις ώστε να αντιληφθούν την πραγματική εικόνα ισχύος των δυο χωρών και να δρουν ανάλογα.

Θα ήταν ενδιαφέρον, αν μελλοντικά εξεταζόταν από ενδιαφερόμενους μελετητές, το κατά πόσο η ισορροπία ισχύος εξαρτάται και από άλλες μεταβλητές πέραν αυτών που αναλύθηκαν στη συγκεκριμένη εργασία, καθώς επίσης και την επίδραση που έχει στην ισορροπία ισχύος το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα στη Τουρκία ή ποια είναι η επίδραση στην ισορροπία ισχύος των δυο χωρών από τη συμμετοχή τους σε διεθνείς οργανισμούς όταν π.χ. η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας και αλληλεγγύης που προβλέπεται στη συνθήκη της Λισαβόνας μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δίνει ένα σαφές πλεονέκτημα στην Ελλάδα έναντι της Τουρκίας.

Κατάλογος Πηγών

- Cambridge Dictionary Online.* (2016). Retrieved August 18, 2016, from <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/economic-power>
- CNN NEWS.* (2016, Ιούνιος 02). Retrieved August 18, 2016, from <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/34369/perase-apo-tin-germaniki-vouli-i-anagorisi-tis-genoktonias-ton-armenion>
- NATO.* (2016, January 29). Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_127537.htm
- Oxford Dictionaries.* (2016). Retrieved August 18, 2016, from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/power>
- Turkish Statistical Institute.* (2016, January 28). Retrieved July 10, 2016, from <http://www.turkstat.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=21507>
- World Bank.* (2016). Retrieved August 18, 2016, from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- World Bank.* (2016). Retrieved August 18, 2016, from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=AE>
- BBC NEWS.* (2015, December 1). Retrieved July 11, 2016, from <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581>
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics.* New York: Columbia University Press.
- Callen, T. (2012, March 28). *International Monetary Fund.* Ανάκτηση June 12, 2016, από <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/gdp.htm>
- Diulio, E. (2001). *Μακροοικονομική Ανάλυση.* Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Dokos, T., & Kollias, C. (2013, March). *ELIAMEP.* Retrieved June 24, 2016, from http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2013/03/ELIAMEP-Thesis-1-2013_Th.Dokos-Ch.Kollias1.pdf
- General Command of Gendarmerie.* (n.d.). Retrieved August 18, 2016, from <http://www.jandarma.tsk.tr/ing/start.htm>

- IISS. (2009, January 30). *www.iiss.org*. Ανάκτηση 2016, από <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597220802709878>
- IISS. (2016, February 9). <http://www.iiss.org/>. Ανάκτηση από International Institute for Strategic Studies: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597222.2016.1127564?tab=permissions>
- Kaufman, S., Little, R., & Wohlforth, W. (2007). *The Balance of Power in World History*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kollias, C., Paleologou, S.-M., & Stergiou, A. (2016). Military expenditure in Greece: Security challenges and economic constraints. *THE ECONOMICS OF PEACE AND SECURITY JOURNAL*, σ. 28.
- Leifer, M. (2005). *Selected Works on Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Lowen, M. (2016, July 21). *BBC NEWS*. Retrieved July 30, 2016, from <http://www.bbc.com/news/world-europe-36852080>
- Mustafa, A., & Kostos, I. (2004). *Turkish-Greek Relations The security dilemma in the Aegean*. London: Routledge.
- Nye, J. S. (2005). *Ηπια Ισχύς*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- The New York Times. (2016, June 30). Retrieved August 11, 2016, from <http://www.nytimes.com/interactive/2016/06/28/world/middleeast/turkey-terror-attacks-bombings.html>
- World Bank*. (n.d.). Retrieved August 18, 2016, from <http://data.worldbank.org/country>
- World Bank. (2016). <http://data.worldbank.org/>. Retrieved August 18, 2016, from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GR&view=chart>
- www.military-today.com*. (n.d.). Retrieved June 25, 2016, from http://www.military-today.com/tanks/leopard_2a6.htm
- www.strategypage.com*. (n.d.). Retrieved June 25, 2016, from <https://www.strategypage.com/militaryforums/30-87390.aspx#startofcomments>
- Αριστοτέλους, Α. (2014, Ιούλιος 23). *Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών*. Ανάκτηση 2016, από <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/surveys-gr/item/233-oi-stratitikes-dynameis-elladas-tourkias-2014-the-military-forces-of-greece-turkey-and-cyprus>

- ΓΕΑ. (2009). *www.haf.gr*. Ανάκτηση Ιουλίου 14, 2016, από <https://www.haf.gr/structure/ata/380masepe/>
- ΓΕΑ. (n.d.). *www.haf.gr*. Ανάκτηση Ιουλίου 16, 2016, από <https://www.haf.gr/arsenal/f-16-cd-block-52/>
- ΓΕΕΘΑ. (2016). Ανάκτηση Ιούνιος 25, 2016, από <http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr/121>
- ΓΕΕΘΑ. (2016). Ανάκτηση Ιούνιος 24, 2016, από <http://www.geetha.mil.gr/el/violations-gr.html>
- ΓΕΣ. (1999). *Εγχειρίδιο Εκστρατείας ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΜΑΧΗΣ 151-1*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.
- ΓΕΣ. (2014). *Η Σχεδίαση στο Στρατό-Υποδείγματα Σχεδίασης ΣΚ 30-1B*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.
- ΕΛΣΤΑΤ. (n.d.). Ανάκτηση Ιούλιος 10, 2016, από <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/>
- Κουσκουβέλης, Η. (1997, Μάιος). Η έννοια της σταθερότητας. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, http://www.kouskouvelis.gr/site/files/i_ennoia_tis_statherotitas_sti_theoria_tis_diethnous_politikis.pdf, σ. 119.
- Κώνστας, Δ., & Αρβανιτόπουλος, Κ. (2002). *Διεθνείς Σχέσεις-Συνέχεια και Μεταβολή*. Αθήνα: Ι.Σιδέρης.
- Μηνάγιας, Χ. (2012). *On alert*. Ανάκτηση Ιούλιος 10, 2016, από <http://www.onalert.gr/stories/toyrkia-stratigiko-dogma-ankara-stratos/20131>
- Ναυτικό, Π. (2016). Ανάκτηση Ιούλιος 10, 2016, από <http://www.hellenicnavy.gr/el/monades/ypovrixia/tyrou-pananikolis>
- Ρούσσος, Σ. (2016, Μαΐου 10). Αναπληρωτής καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. (Α. Μιχάλη, Δημοσιογράφος)
- Τριανταφυλλίδη, Τ. Μ. (1998). *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Ανάκτηση Ιούνιος 19, 2016, από http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=ισχύς&dq=
- ΥΠΕΘΑ. (2016). <http://www.mod.mil.gr/>. Ανάκτηση Απρίλιος 24, 2016, από <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/90/678>

Χατζηκωνσταντίνου, Κ., Σαρηγιαννίδης, Μ., & Μπαξεβάνης, Χ. (2012). *Θεωρητικές Αφετηρίες στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.